

# OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“



## TER HERINNERING AAN DE REFORMATIE VAN 1886

1886 - 15 DECEMBER - 1961

### Het licht der wereld

**Sta op, word verlicht, want uw licht komt en de heerlijkheid des HEREN gaat over u op. Want zie, duisternis zal de aarde bedekken en donkerheid de natiën, maar over u zal de HERE opgaan en zijn heerlijkheid zal over u gezien worden. Volken zullen opgaan naar uw licht en koningen naar uw stralende opgang.**

Jes. 60 : 1—3.

Jezus Christus, het licht der wereld. Dit was de leus, waaronder de wereldraad van kerken bijeen kwam te New Delhi in India. Het was het thema, dat alle besprekingen moest beheersen.

Is het geen mooie leus? We zullen het ongetwijfeld beamen.

Is het ook geen Schriftuurlijke leus? Weer zullen we toestemmend moeten antwoorden. De Here Christus heeft immers zelf gezegd, naar we in Joh. 8 lezen: Ik ben het licht der wereld.

Maar toch... we mogen nooit een bepaalde Schriftuitspraak isoleren, haar niet apart stellen, haar niet uitlichten uit het verband, waarin ze staat, haar niet uitlichten uit het Schriftgeheel.

Doen we het toch, dan doen we daarmee tekort aan haar Schriftuurlijkheid. En dan kan het gebeuren, dat een Schriftuurlijk klinkende leus de waarheid ten onderhoudt en de leugen dient.

De Here Christus heeft nog wat anders gezegd dan: Ik ben het licht der wereld. Hij heeft ook gezegd: Gij zijt het licht der wereld. En Hij doelde daarmee op zijn discipelen, op zijn Kerk.

Is dat nu met elkaar in tegenspraak? Of zijn er soms twee lichten der wereld?

Neen, dat is niet het geval. Ge moet beide tezamen nemen.

Jezus Christus is inderdaad het licht der wereld. Hij en Hij geheel alleen. Er is geen licht nevens Hem. Maar de Here Christus verschijnt niet als een geïsoleerd, apart staand persoon in de wereld, niet als een abstracte figuur. Hij verschijnt in zijn Kerk, die zijn lichaam is. En Hij maakt zo ook zijn Kerk tot het licht der wereld.

De Kerk, dat moeten we niet vergeten, in zichzelf als een vergadering van zondige mensen, kan geen licht der mensen zijn. Als we dat zouden vergeten, zouden we in humanisme verdwalen.

Maar we moeten ook nooit vergeten, dat Christus het licht der wereld is in verbondenheid met zijn Kerk, die Hij tot het licht der wereld maakt. Als we dat zouden vergeten, zouden we in het vage gaan tasten, en terwijl we misschien waanden het licht te kennen, zouden we in het duister dwalen.

Christus en zijn Kerk horen bijeen, vormen tezamen één lichaam. En daarin vertoont zich het licht der wereld.

Christus heeft zijn Kerk opgedragen het licht der wereld te zijn, haar daartoe geroepen. Het behoort bij haar Kerk-zijn. Gij zijt het licht der wereld.

Ook in onze tekst klinkt de oproep des Heren: Sta op, word verlicht, d.w.z. word een licht.

Licht is in de Schrift beeld van kennis, van ware kennis, die het verkeerde en schadelijke

doet vermijden en het goede en heilzame doet vinden. De opening uwer woorden geeft licht. En daarmee samenhangend ook van heil en vreugde. Het licht is voor de rechtvaardigen gezaaid.

Sta op, word verlicht, dat wil dus zeggen, dat de Kerk zich verheugen moet in de kennis des Heren, zich verblijden in het heil des Heren, en dat die vreugde en blijdschap van haar af moet stralen.

Nu moeten we ons hierbij even indenken tot wie Jesaja, de profeet des Heren dit woord richt.

Het is tot de Kerk van het oude verbond, tot Israël; tot Israël dat daar nog kreunt onder ballingschap en de gevolgen der ballingschap.

Hoe ellendig is zij er aan toe!

En hoe zal zij nu een licht kunnen wezen, stralen van vreugde en blijdschap? Is het niet wreed, dat te vragen van een Kerk, die zoveel rampspoed ondervindt?

Wij begrijpen, dat waar de Here dit zegt tot een Kerk, die er zo erg aan toe is als Israël in ballingschap, dit bevel des Heren ook ons raakt.

Wij mogen als Kerk geen mensen zijn, die in zak en as ter neer zitten.

Wij mogen dit niet, hoeveel we ook hebben meegemaakt.

Hoeveel we persoonlijk ook hebben meegemaakt.

Dat kan immers. We kunnen zoveel meemaken, zoveel verdriet ondervinden, dat we de hele dag wel met een droevig gezicht zouden willen rondlopen.

Hoeveel we persoonlijk hebben meegemaakt. Of hoeveel we als Kerk hebben meegemaakt. Hoe ons getal ook geslonken is en met hoeveel innerlijke, moeilijkheden wij ook te worstelen hebben.

Ach ja, we zouden er neerslachtig van willen worden en ons licht uitdoven, opdat alles somberheid zij.

Maar zo komen we er niet af. Tot ons klinkt het bevel des Heren: Sta op, word verlicht, strek uw leden uit en laat de vreugde en blijdschap van uw gezicht stralen!

Is dat geen hard bevel, geen spotten met de kommervolle omstandigheden, waarin we verkeren?

Maar neen, het is geen hard bevel. Het is een evangelisch bevel, het verlossend machtswoord des Heren.

Sta op, word verlicht, want uw licht komt en de heerlijkheid des Heren gaat over u op.

Het heillicht, de verlossing des Heren komt tot zijn Kerk.

Uw licht, zo staat er d.w.z. het licht dat voor de Kerk bestemd is.

De Here ontfermt zich over zijn Kerk, naar haar strekken zich zijn erbarmingen uit.

En over haar gaat de heerlijkheid des HEREN op. De heerlijkheid des HEREN d.i. de machtvolle en luisterrijke openbaring Gods. God openbaart zich in zijn Goddelijkheid, in zijn kracht, maar ook in de grootte van zijn liefde en ontferming. En dat ten behoeve van zijn Kerk.

Uw licht, zo staat er, d.w.z. het licht dat HEREN gaat over u op.

Dit woord is ten diepste vervuld in de komst van Christus.

Jezus Christus is het licht der wereld. Ja,

#### UIT DE INHOUD:

Het licht der wereld	H. V.
Om de opbouw van Jeruzalems muren (II)	C. V.
Belijden en Belijdenis (IV)	H. J. J.
Het echtscheidingsvraagstuk (III)	J. M.
Een belangrijk antwoord	A. P. M.
Rondblik	H. S.
Persschouw	C. V.
Kerknieuws	

maar Hij is geboren in de Kerk. Hij is geboren in Bethlehem in Judea gelegen. En Hij is gekomen, naar het woord van de engel tot Jozef, om zijn volk zalig te maken, te redden van hun zonden.

Christus is gekomen om zijn Kerk te redden uit de verlorenheid van zonde en schuld, van ellende en nood.

In Christus is ook tenvolle de heerlijkheid des HEREN over de Kerk opgegaan.

De apostel Johannes getuigt van Christus: Het woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond en wij hebben zijn heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid als van de eniggeborene des Vaders, vol van genade en waarheid. En toen de Christus te Bethlehem geboren was zongen de Engelen: Ere zij God, of wel: Heerlijk is God. Nooit kwam God meer uit als God, nooit werd de glans zijner deugden krachtiger en schoner openbaar dan in de geboorte van Christus. Hier vonkte de diepte van zijn liefde: Zijn eniggeboren Zoon voor ons overgegeven.

Zo kan de Kerk opstaan en verlicht wezen. Haar Redder en Verlosser is tot haar gekomen.

En zo kan zij ook zijn het licht der wereld. Van haar kan nu uitgaan de heilsboodschap, dat God also lief de wereld heeft gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder, die in Hem gelooft niet verloren ga, maar eeuwig leven hebbe.

Maar hierbij is dan vereist, dat zij algeheel trouw blijft aan het Evangelie van Christus en dat onverminkt bewaart.

Zij kan geen licht der wereld zijn, als zij alleen maar wat losse uit het verband van het geheel gerukte Schriftwoorden als leuzen opheft of enkele, uit het geheel losgewrikte, uitspraken van de belijdenis der Kerk in haar vaandel schrijft.

Zij kan het niet, hoeveel luister en praal ook van haar moge uitgaan en ook haar massa imponeren moge.

Onverminkte trouw aan het Evangelie van Christus is eis.

Want alleen Jezus Christus is het licht der wereld. De Kerk is het alleen in zoverre het licht van Christus door haar heen schijnt en de genadekracht van Christus in haar openbaar wordt en de mensen haar goede werken zien en de Vader in de hemel verheerlijken.

Zo schijnt haar licht in een duistere wereld.

Wanneer wij afgaan op sommige optimistische uitingen, dan zouden we haast gaan geloven, dat zo langzamerhand alle volken leven in het licht, in het licht van cultuur en

beschaving, christelijk getinte cultuur en beschaving.

Maar onze tekst zegt, dat duisternis de aarde bedekt en donkerheid de natiën.

En we zien de werkelijkheid daarvan.

Toen God zijn volk Israël verlost en het weer in Kanaän deed wonen voor zijn aangezicht, bleven de volken rondom verzonken in heidendom en ongerechtigheid.

En toen de Here Christus geboren werd in Bethlehem en in volle werkelijkheid de HERE over zijn Kerk opging en zijn heerlijkheid over haar gezien werd, vergaapte zich juist

in die tijd de wereld aan de macht van de keizer van Rome en leefde zij in uitspatting van allerlei ongerechtigheid.

En ook in het heden is dat nog zo.

De Kerk mag haar Kerstfeest vieren, denken en geloven, dat Gods grote liefde haar verschenen is in de gave van zijn Zoon.

Maar de wereld weet daar niet van, wil er niet van weten en de waarheid wordt in ongerechtigheid ten onder gehouden.

Er is een sterke tegenstelling. Bij de Kerk is licht, over de wereld duisternis en donkerheid.

Maar in deze wereld schijnt nu het licht der Kerk.

En dat heeft nog zijn uitwerking. Er komen nog uit de wereld tot het licht der Kerk. Niet vele edelen en rijken, maar er zijn er toch. Misschien een klein getal vergeleken bij de grote massa, maar opzichzelf toch een schare, die niemand tellen kan.

Zo kan de Kerk het licht der wereld zijn. Door Jezus Christus, die het licht der wereld is.

Roodeschool.

H. Venema.

## OM DE OPBOUW VAN JERUZALEMS MUREN DE DOLEANTIE IN VOORTHUIZEN

### II

#### 6. „Uw geringe broeder”

Het was een grote dag, zowel voor de gemeente als voor Van den Bergh, toen deze op 12 oktober 1884 — het was op één dag na juist 50 jaar na de Afscheiding in Ulrum — zijn intree deed in de oude dorpskerk van Voorthuizen. Van den Bergh beleefde die dag als een man, die, losgemaakt uit onheilge banden, staan mocht in de vrijheid van de predikers Gods.

We willen nu iets gaan zeggen over de opbouw van de kerk, welke Van den Bergh ging dienen en vooral over de strijd, welke moest worden gevoerd om haar te bevrijden uit de boeien van de synodale hiërarchie, waarmee ook zij reeds bijna zeventig jaar geketend was geweest. Maar om dat alles in het juiste licht te zien is het nodig iets te weten van de die- naar des Woords, onder wiens leiding dit alles geschiedde.

Het is immers zo, al wordt het maar al te vaak vergeten, dat zowel de arbeid, welke in en door de kerk wordt verricht, als ook de strijd welke zij heeft te voeren, wat het **gehalte** daarvan betreft, voor een groot deel bepaald wordt door de geest, het karakter, het werk van de man, die als herder der kudde daarbij vooraan moet staan.

\* \* \*

Willem van den Bergh werd op de 25ste februari van het jaar 1850 in Den Haag geboren. Hij stamde uit een vermogend, patricisch geslacht. Zijn vader was notaris, zijn grootvader was dat ook geweest. Van den Bergh's moeder was een zeer godvrezende vrouw, maar hij verloor haar toen hij nog maar tien jaar oud was. Zijn familie leefde onder de dreiging van de in die dagen ontstellende verwoestingen aanrichtende tuberculose. Van den Bergh zou er op veertigjarige leeftijd door bezwijken. Zijn vrouw en drie zusters gingen hem daarin voor.

Van den Bergh was buitengewoon begaafd. Na het haagse gymnasium vlot doorlopen te hebben werd hij student te Leiden. Hoewel hij theologie wilde studeren, koos hij toch, in overeenstemming met de wens van zijn vader, de studie van de rechten. Deze daad typeert hem. Hij was, welk een sterke persoonlijkheid hij ook was, van jongs af een toonbeeld van gehoorzaamheid aan wie hij door God boven zich gesteld wist. Toen zijn vader bemerkte, dat het zijn zoon heilige ernst met diens begeerte naar de theologische studie was, gaf hij deze verlof over te stappen naar de fakulteit van de godgeleerdheid. Maar nadat deze beslissing was gevallen, studeerde Van den Bergh in **beide** fakulteiten. Uit liefde tot zijn vader bleef hij student in de rechten. Gedreven door de begeerte van zijn hart wierp hij zich daarbij ook met zijn volle kracht op de studie van de theologie.

In de jaren gedurende welke hij aan de universiteit van Leiden studeerde, werd Van den Bergh een van de bekendste studenten uit het gehele land! En wel om een zeer bijzondere reden. Hij werd namelijk een hartstochtelijk bestrijder van de prostitutie. En dan speciaal zoals die in de studentenwereld voorkwam. Deze duistere zonde was in die dagen in de kringen der studenten algemeen. Een kenner van het destijds studentleven, dr J.H. Gunning Wz., de eerste professor in de pedagogiek in ons land, schreef daarover: „Zich prostitueren werd in de studenten-maatschappij als het normale beschouwd: wie zich ont-

hield, werd, neen niet uitgelachen of lastig gevallen, dat mag ik niet zeggen, maar toch min of meer als een uitzondering beschouwd”. Gunning voegde aan deze verbijsterende woorden nog toe — en ze typeren vlijmscherp zowel de toenmalige hypocritische moraal als de neutraliteit van de aankomende kerkelijke leiders uit die dagen: „Alleen in theologen werd het afgekeurd (ofschoon toch zeer gemakkelijk geduld), behalve wanneer zij „een briefje van de dokter” hadden, wat gemakkelijk te krijgen was, want de meeste geneesheren stonden toen nog op het standpunt, dat onthouding niet bevorderlijk was voor de gezondheid, en voor vele individuen direct schadelijk”.

Op alle mogelijke wijze trad nu de jonge aristocratische Van den Bergh tegen dit kwaad op. Zo schreef hij in de studenten-almanakken enkele realistische schetsen waarin op aangrijpende wijze, speciaal de gevolgen van deze onzedelijkheid, werden getekend. Tegelijk getuigde hij ertegen op bijeenkomsten van studenten. In de Debating-society te Leiden waarin onder leiding van de bekende Prof. Buys „stellingen” werden verdedigd stelde Van den Bergh het prostitutie-vraagstuk aan de orde! Toen hij optrad was de zaal stampvol. Van den Bergh's vriend Prins Alexander, een zoon van Koning Willem III, was expres uit den Haag gekomen om deze debat-avond mee te maken! De tengere jonge man met „zijn wel ernstig, maar toch teder voorkomen”, wist, zo schreef Prof. Fabius die deze vergadering ook meemaakte later, „geheel beslag te leggen op het bij dit onderwerp zo licht spotzuchtige gehoor”. Aangrijpend was vooral zijn woord, dat de zwaarste straf voor de man die een vrouw ten val bracht zou zijn: „haar leven te moeten aanschouwen tot haar graf”.

Sikkel hoorde Van den Bergh over hetzelfde onderwerp. Hij schreef er later van: „In mijn studietijd te Utrecht zag ik hem voor het eerst. Hij kwam toen uit Leiden te Utrecht voor en onder studenten pleiten voor de vreze Gods en een kuis leven. De studenten stroomden er heen. En in zijn eenvoud, oprechtheid, fijnheid, gratie, beminnelijkheid en ijver straalde daar een licht uit van zijn schoon, jong gelaat. Allen eerden hem”.

Een bijzonder fijne tekening van Van den Bergh's optreden onder de Amsterdamse studenten heeft de reeds genoemde Dr Gunning ons gegeven. Hij schreef, ruim veertig jaar nadat hij het meemaakte: „Nog zie ik zijn frêle, zo zwak en haast etherisch schijnende gestalte voor mij, zoals hij daar achter de bestuurtafel stond in een stampvolle vergadering van studenten, beledigd door het toenmaals nog bestaande studentengedezelschap „Mavo medicator” van de medische en pharmaceutisch militaire studenten... een reeks stellingen verdedigende waarvan eigenlijk alleen de eerste — „alle medeplichtigheid aan de prostitutie is uit de boze” — in discussie kwam... Ik stond achter in de zaal tegen de muur aangedrukt, want er was geen zitplaats meer vrij; maar ik kon hem uitstekend zien. Ofschoon zijn gelaat geen ogenblik de uitdrukking van zachtheid verloor, verweerde hij zich als een leeuw, de ganse avond. En zo grote eerbied boezemde hij in, dat de toon der discussie steeds waardig bleef en geen enkel gemeen woord, geen enkel spotwoord zelfs, gehoord werd”.

Wat Van den Bergh aandurfde en presteerde in het aanbinden van deze strijd, en dan uitgerend in de studentenwereld, was ongehoord. Hij gaf daarin, zo verklaarde dr Gun-

ning, bewijzen „van zijn ontembare, voor niets terugdeinzende moed”. Volgens deze was wat Van den Bergh deed „absoluut nieuw”. Niemand zou het toen in zijn hoofd hebben gehaald de strijd tegen de prostitutie speciaal in de studentenwereld te ontketenen! Dat deed Van den Bergh! „Het tegenwoordig geslacht kan zich nauwelijks meer indenken de sensatie, die dat maakte en de betekenis daarvan”. Maar hoe scherp en hoe vierkant ook ingaand tegen een algemeen aanvaarde gewoonte deze strijd van Van den Bergh ook was, hij werd er, zo schreef Minister Th. Heemskerk, ook één van Van den Bergh's vrienden, „niet om gehaat of bespot. Gevoeld werd, dat hij niet gedreven werd door de zucht om de zedemeester te spelen, maar door een heilige liefde, en de bekoring, die ook daardoor van zijn persoonlijkheid uitging, maakte hem geëerd en bemind”.

\* \* \*

Van den Bergh gebruikte zijn langdurige studententijd — deze strekte zich uit van 1868—1879 — buitengewoon goed.

Vooreerst studeerde hij grondig en breed. Deze studie werd ten slotte bekroond met twee dissertaties. In 1878 promoveerde hij nl. „met de hoogste graad” tot doctor in de rechtswetenschappen op een proefschrift dat handelde over: De strijd tegen de prostitutie in Nederland. En veertien maanden later, op 30 september 1879, eveneens met de hoogste graad, tot doctor in de theologie. Het thema van zijn theologische dissertatie was: Het Genadeverbond volgens Calvijn.

De studie nodig voor deze indrukwekkende prestatie was evenwel niet het enige waarmee Van den Bergh de genoemde jaren vulde. Terwijl hij aan zijn dissertaties werkte woonde Van den Bergh twee jaren in Zetten om Dr H. Pierson, die toen pas — als opvolger van Ds O. G. Heldring — benoemd was tot directeur van de daar gevestigde gestichten voor prostitutés en verwaarloosde jeugd, te helpen bij diens zware arbeid. Het was een werk dat hij, zoals zich laat verstaan, van ganser harte verrichtte. Bovendien maakte hij enkele langdurige reizen naar Duitsland, gedurende welke hij kennis maakte met een reeks vooraanstaande figuren uit de wereld van de christelijke politiek en de christelijke pers. En vooral met allerlei stichtingen van barmhartigheid! Die reizen hebben voorgoed een stempel gezet op zijn geest.

Maar Van den Bergh deed nog meer. Hij had over wat hij op zijn duitse reis zag en hoorde reeds reisbrieven geschreven in De Standaard. Toen kort daarna Dr Kuyper ten gevolge van een ernstige zenuw-instorting gedurende anderhalf jaar ook zijn werk aan De Standaard moest staken, schreef Van den Bergh nu en dan hoofdartikelen in dit anti-revolutionaire dagblad. Hij had grote waardering voor de persoon en het werk van Dr Kuyper. Hij schreef in die dagen aan Fabius dat hij reeds véél met Dr Kuyper had gesproken. Ook met de oude Groen van Prinsterer maakte de jonge Van den Bergh, via Fabius, nog persoonlijk kennis. Dat contact werd voor hem onvergetelijk. Hoe Groen over hem

Attentie,

leden van de persvereniging Opbouw

Geeft uw adreswijziging op bij het adres seer.-penningm.:

Van Lijnden van Sandenburglaan 16, Utrecht.

dacht blijkt wel uit wat deze in het laatste nummer van zijn „Nederlandse Gedachten” schreef, een woord, waarmee hij ook op de persarbeid van Van den Bergh doelde: „Let wel! Er zijn nog jeugdige krachten in het land — **De Standaard** is niet gevallen, al is het dat de voortreffelijke banierdrager (voorwaar het is niet vreemd) behoefte aan rust heeft”. Onder de weinigen die mevr. Groen van Prinsterer na het overlijden van haar man wenste te zien behoorde ook Van den Bergh. Tegelijk met Fabius stond hij op zondag 21 mei 1876, in tegenwoordigheid van Mevr. Groen van Prinsterer, bij de ontslapen Evangeliebelijder en was hij twee dagen later tegenwoordig bij diens begrafenis.

Zo grondig en alzijdig voorbereid werd Dr Mr Willem van den Bergh op 7 december 1879 predikant van de Ned. Herv. Kerk te Schaarsbergen. Kort tevoren was hij getrouwd met Ida Pierson, een der dochters van de directeur der Heldring-gestichten.

\* \* \*

Reeds uit dit summier overzicht van diens leven vóór hij optrad als predikant, blijkt overduidelijk, dat Van den Bergh allermint een alledaagse figuur is geweest. Maar nog veel sterker, en ook in nog geheel ander en hoger zin, blijkt dat als men zich inleeft in zijn persoon en oog krijgt voor de diepere motieven van zijn werk en leven.

We willen ook daarvan iets zeggen.

Naarmate men verder doordringt in Van den Bergh's geschriften — onverschillig of het Schriftoverdenkingen, kerkelijke stukken, referaten, krantenartikelen of brieven zijn — komt met steeds meer kracht één ding op de lezer af. Eén ding, dat ten slotte boven alles gaat domineren, omdat het alles wat hij deed, sprak, schreef, doortrikt, omdat het er altijd duidelijk bovenuit klinkt, omdat het als een helder licht daaruit opglanst. Het is dit, dat de man die dit alles heeft gedacht en sprak en schreef, gegrepen werd door de levende God. Je proeft het, het dringt onweerstaanbaar tot in de kern van je wezen door: dit is een man, die bevend staat en leeft en werkt voor het aangezicht van de Almachtige, een man, die de levende God waarachtig kent en die tot in het diepst van zijn ziel getroffen werd door de verblindende glans van diens overweldigende heiligheid.

Bij vele christenen, vooral gereformeerden, is het spreken over God, over zijn woord en kerk, dikwijls niet veel meer dan het spreken over „waarheden”, of erger nog, over „dingen”. Men heeft daar weet van. Men „handhaaft” die. Men vecht daarvoor en daarover. Soms op het leven af. En te feller naarmate men die meer als zijn geestelijk bezit beschouwt. Zeker, wat zo gezegd wordt is veelal korrekt, waar, orthodox. Maar het leeft niet. En het kan gepaard gaan met een slordig, zondig leven. En daarom wékt het ook geen leven. Er is niet in dat aan-grijpende, dat schokkende, dat bij de hoorders onmiddellijk het krachtige en zekere besef wekt: dat wordt gezegd in Gods tegenwoordigheid, in waarachtige, heel het leven doorgloeiende en naar alle kanten uitstralende eerbied voor de Feuwige, Almachtige, Heilige. En wee, als de pose wordt aangenomen alsof dat toch wel het geval is. Dan wordt optreden en woord bovendien ook nog vals, huichelachtig en daardoor weerzinwekkend.

Bij Van den Bergh is er van dit alles niets. Wat men ook over hem verneemt of van hem leest, altijd komt daarin het ontroerende, het ondefiniëerbare op ons af: Hier spreekt er één, die de God en Vader van onze Heer Jezus Christus kent met het hart; een die, huijverend van eerbied voor Hem, zichzelf wegcijferend, naar één ding jaagt, namelijk naar een leven zo, dat daardoor zijn Naam wordt verheerlijkt en zijn heiligheid daaruit opglanst. Hier is een man die iets heeft verstaan van het Jesajaanse: Heilig, heilig, heilig is de Here der heerschen, de ganse aarde is van zijn heerlijkheid vol.

Dit hartstochtelijk besef van Gods heiligheid was in Van den Bergh onlosmakelijk verbonden met, ja, was de keerzijde van een niet minder fel besef van eigen ongerechtigheid, onreinheid en schuld. Hij had leren beven voor de heiligheid van God, zo schreef Fabius eens, en tegenover haar verbleekte alles, ja werd alles uit het schepsel onrein. Daarom bewoog Van den Bergh's leven zich bij voorkeur tussen twee palen. Enerzijds die van Gods heilig recht en anderzijds die van eigen schuld. Er is iets ontroerends in deze man,

wiens leven een toonbeeld was van zelfverloochening, dienst, reinheid, zuiverheid, met steeds toenemende kracht te horen klagen over zijn zonde en overgrote schuld. Hij zag het steeds scherper: voor Gods aangezicht ben ik niets, heb ik niets, doe ik niets dat echt goed is. Al mijn gerechtigheden zijn voor God als een wegwerpelijk, een „maandstondig” kleed.

In de enige van hem in druk verschenen preek, ze handelt over Zondag vier van de Catechismus, tekent Van den Bergh met een, ook uit Kohlbrugge's werken bekend, aangrijpend beeld. Hij schreef namelijk: „Misschien kent gij de geschiedenis van de adder, die verstijfd en roerloos in de sneeuw lag, en voorzichtig door een wandelaar opgeraapt, gekoesterd en bijgebracht, als eerste levens-teken zijn weldoener in de hand beet. Gruwelijk niet waar? En toch, veel bozer was Adams zonde in het luisteren naar satan. Immers de adder was naar zijn aard giftig, maar Adam en in hem wij allen, stonden op tegen God toen wij zonde waren”. Dit beeld was voor Van den Bergh allermint maar een „mooie vondst”, evenmin een rake typering van „de” zonde. Neen, het was zoals hij jaren voordien reeds aan zijn vriend Fabius schreef, het vernietigende beeld van hem zelf. Hij was naar eigen diepe en steeds meer bevestigde overtuiging zelf zo'n adder, altijd geneigd zijn grote Weldoener te bijten in diens zegenende hand.



Dr W. van den Bergh in zijn studententijd

Dit leven onder de diepe indruk van Gods majestueuze heiligheid en in het verterend besef van eigen zonde, schuld, onvolkomenheid, maakten Van den Bergh tot een mens in wie, zoals Fabius het uitdrukte, de tollenaarsbede: o God wees mij zondaar genadig, tot vlees en bloed was geworden. En het leidde bij hem tot wat men zou kunnen noemen een levenshouding van existentiële bescheidenheid en ootmoedigheid.

Deze bescheidenheid en ootmoedigheid van Van den Bergh lichten als een bekoorlijke glans vooral op uit de manier waarop hij zijn ambt bediende en uit de verhouding waarin hij leefde tot alle mogelijke mensen en instanties.

Reeds als student zag hij geweldig op tegen het door hem toch zo vurig begeerde ambt van herder-en-leraar. Want hij besefte iets van de heiligheid daarvan. Altijd stonden hem voor de geest de machtige woorden der Schrift waarin de ontzaglijke verantwoordelijkheid van wie als dienaren des Woords optreden wordt gepredikt: Mensenkind, als wachter heb ik u aangesteld over Israëls huis. Zo dikwijls ge van Mij een woord verneemt, moet ge hen waarschuwen namens Mij. Als Ik tot den goddeloze zeg: Ge zult zeker sterven, en ge waarschuwt hem niet, en ge zegt geen woord, om den goddeloze voor zijn gedrag te waarschuwen en hem zo in leven te houden: dan zal die goddeloze sterven om zijn schuld; maar van u zal Ik zijn bloed opvorderen. Hebt gij echter den goddeloze wél gewaarschuwd, en bekeert hij zich niet van zijn goddeloos gedrag, dan zal hij sterven om zijn schuld; maar gij hebt uw leven gered. En wijkt een rechtvaardige af van zijn rechtschapenheid, en gaat hij slecht leven, omdat Ik een struikelblok voor hem neerzet, dan zal hij sterven; omdat ge hem niet gewaarschuwd hebt, zal hij sterven om zijn schuld, en zijn deugdzaam verleden zal hem niet worden aangerekend;

maar van u zal Ik zijn bloed opvorderen. Hebt ge daarentegen den rechtvaardige wél gewaarschuwd, dat hij niet zondigen moest, en zondigt de rechtvaardige ook niet, dan zal hij zeker in leven blijven, omdat hij zich heeft laten zeggen; en gij hebt uw leven gered (Ez. 3 : 16—21). En diep was Van den Bergh ervan doordrongen dat hij in alles een voorbeeld der kudde moest zijn.

Zo zwaar drukt hem de heiligheid van het ambt dat hij, predikant geworden, in Schaarsbergen, het gedurende de eerste tijd niet waagt de gemeente de zegen op te leggen. Hij achtte zich daartoe niet bevoegd. In deze man, die twee eervolle promoties achter de rug heeft en in een paar jaar meer dan veertig beroepen ontving, onder welke uit alle grote steden van ons land, is geen spoor van zelfgenoegzaamheid te bespeuren. Van alle kerken die hem begeerden trokken hem het meest aan die van Kootwijk, het doodarme dorp in de barre eenzaamheid van de Veluwe — en die van Ermelo: vanwege de nabijheid van de krankzinnigen! Deze pastor, die letterlijk dag en nacht werkt klaagt tegenover Fabius: „Ware ik slechts zorgvuldiger met mijn tijd”. En hij voelt zich diep schuldig als hij merkt dat in zijn hart wel eens de begeerte opkomt naar een talrijk gehoor en het hem wel eens streelt als hij het heeft.

Vooraf in de verhouding tot de kerkeraad en de gemeente die hij diende treedt de ootmoed van Van den Bergh in het volle licht. Hij verkeerde onder hen ten volle als de minste, als een die dient.

In de dagen toen Van den Bergh de keus deed predikant te worden was de animo voor het „wondere ambt” zeer gering. Er waren enkele honderden vakaturen in de Ned. Herv. Kerk. Vooral onder de meer gegoeden was er een afkeer van het dominee-worden. In zijn bekende Kroniek in de „Stemmen voor waarheid en vrede” schreef Dr Bronsveld dat de voornaamste oorzaak van dit ernstige verschijnsel deze was, dat jongelieden uit die kringen zich niet wilden blootstellen aan de kritiek van wat zij het „plebs” belieften te noemen. „Verbeeld u — zo schreef Bronsveld — dat deze of gene kleine burgerman, die lid is van het kiescollege, mee zou moeten stemmen over het beroep van de zoon van een rijke notaris of een deftig particulier”.

Van den Bergh had dit stuk ook gelezen. Het trof hem — de notariszoon! — diep. En mee onder de indruk daarvan kwam hij tot het vaste besluit zich aan de Here te geven in de dienst des Woords.

In de omgang met de zeer eenvoudige boeren en burgermannetjes van de kerkeraden van Schaarsbergen en Voorthuizen legt deze vriend van Prins Alexander, Jhr Elout van Soeterwoude, Mr Th. Heemskerk, een wonderlijke in hem evenwel volkomen natuurlijke eenvoud aan de dag. In iedere kerkeradsvergadering wordt op zijn voorstel de onderlinge censuur op alle leden van de kerkeraad een vast en eerste punt van het agendum. En Van den Bergh wilde dat die ook op hem en zijn werk, speciaal op zijn prediking zonder hem daarbij ook maar in 't minst te sparen, zou worden geoeffend. Voor al zijn arbeid stelde hij zich voorts onder het toezicht van de kerkeraad. Nooit ging hij ergens preken of een lezing houden of hij had daarvoor eerst toestemming gevraagd van zijn medeambtsdragers. Hetzelfde deed hij ook als hij aangezocht werd om als bestuurslid van een of andere organisatie op te treden. Hij had zich met alle gaven, alle krachten, alle tijd gegeven in de dienst van de kerk waarvan hij de herder was — welnu als hij een deel daarvan, al was dat ook nog zo klein, voor een ander doel wilde besteden, mocht hij dat naar zijn heilige overtuiging niet doen zonder de goedkeuring van de raad van die kerk.

Deze ootmoed neemt zelfs zulke vormen aan, dat we ons afvragen: Was dat nu wel nodig? Toen Van den Bergh in verband met zijn steeds verergerende tuberculose op dokters advies in Zwitserland vertoefde, en de tijd van het hem door de kerkeraad van Voorthuizen verleende verlof was verstreken, raadt de dokter hem dringend aan nog een poos in het zuiden te blijven. En dan schrijft Van den Bergh aan de broeders in Voorthuizen: „Nu is echter de vraag, of bij u als kerkeraad geen bezwaar bestaat tegen een verlenging mijner afwezigheid daar ik in dat geval te overwegen heb of de raad van Doctors, die vooral op de toestand des lichaams letten en minder op andere belangen, moet worden opgevolgd. Wil daarom

## IN DE KERSTWEEK ZAL OPBOUW NIET VERSCHIJNEN

Het volgende nummer verschijnt 5 januari  
1962

openhartig uw mening zeggen". En als een poos later een arts in Genève hem in verband met zijn steeds heviger wordende hoestbuien het preken afraadt, weet hij ook weer niet of hij diens advies mag opvolgen. Het valt zo moeilijk, zo schreef hij aan de kerkeraad, in deze een besluit te nemen, daar ik niet weet „in hoeverre men tegenover de Here verplicht is dergelijke raadgevingen, die bijzonder uit geneeskundig oogpunt komen, op te volgen". Daarom verzoekt hij „bizarde aan de ouderlingen, die tot raadgeving geroepen zijn, na enige dagen of, zo nodig, een paar weken biddend overleg, hun oordeel te zenden".

Met dezelfde dienende eenvoud als deze haagse aristokraat met zijn kerkeraad omging deed hij dat met de leden der gemeente. Hij kende maar één begeerte: aller dienaar te zijn om Christus' wil. Toen een lid van de kerk van Voorthuizen er bezwaar tegen maakte dat zijn dominee 's zondags per rijtuig naar Zwartebroek ging om daar te preken, ging hij zonder meer voortaan te voet. En hij deed dat ook als het stormde of sneeuw de wegen onbegaanbaar maakte. Vaak gewapend met een polsstok om de weg te bekorten! Toen andere broeders in verband met zijn wankele gezondheid eens opmerkten, dat die tochten veel te veel van zijn zwakke krachten vergden, antwoordde hij: Als door al die keren die ik naar Zwartebroek ga door Gods genade eens één ziel tot bekering komt, mag ik dan thuisblijven?

Hevig was hij ontdaan toen eens bleek dat hij een broeder onverdiend had bestraft. Onmiddellijk ging hij naar hem toe en vroeg hem loyaal om vergeving. Later betuigde hij óók nog schriftelijk zijn innig leedwezen over het verdriet, dat hij deze broeder ten onrechte had aangedaan.

En deze man, die met zo ontroerende trouw en nederigheid zijn ambt bediende, beleed aan zijn boezemvriend: „Ik behoef slechts te Voorthuizen te blijven om mij weg te schamen vanwege zoveel ontrouw, traagheid, onbarmhartigheid. Komt er maar meer droefheid daarover, dan ook bekering". En aan het eind van zijn leven, toen zijn krachten steeds meer afnamen, schreef hij naar de broeders in Voorthuizen: „Ik zelf heb ook in menig opzicht eigenwillig gehandeld en ook daartegen toont de Heer... 't Is of de Here mij, zo Hij mij het leven gunt, voorlopig uit alle ambten en bedieningen trekken wil, teneinde mij persoonlijk eerst te bewerken, misschien tot een kind des Heren, dat weet wat het is: „Zonder Mij kunt gij niets doen". En: „Wat mij betreft gevoel ik mij dikwijls zo onbekwaam en onwaardig voor het ambt, dat mij opgedragen is, dat ik soms zeer tegen hervatting van de arbeid opzie, maar anderen kunnen beter oordelen dan wij zelf, en de hoofdzaak slechts is wat de wil des Heren is, dan moet alles wijken".

\* \* \*

Dezelfde nederigheid, welke zijn omgang met de kerkeraad en de leden van de door hem gediende gemeente kenmerkte, beheerste ook zijn optreden ten opzichte van alle andere mensen en instanties waarmee God hem in aanraking bracht.

Typerend in dit opzicht is vooral zijn houding ten opzichte van de Vrije Universiteit, een inrichting die hij, als een geschenk Gods aan zijn volk, met heel zijn hart liefhad. Voordat hij uiteindelijk, in 1889, na heel veel aandringen van de kant der universitaire instanties en heel veel gebedsworsteling zijnerzijds, zich een benoeming tot hoogleraar liet welgevallen, was hij reeds driemaal als zodanig benoemd. In het besef van eigen geringheid bedankte hij evenwel steeds. In 1880 schreef hij dat hij die benoeming „zowel om de gemeente als in het belang der Universiteit zelve" niet kon aannemen. Het was zijn stellige overtuiging dat hij in het predikambt moest blijven „als door 's Heren weg aangevoerd". Toen hem een paar jaar later werd verzocht als curator van de Universiteit te willen optreden, wees hij ook die benoeming van de hand. Allerminst uit gebrek aan sympathie! Neen, hij schreef dat hij geen geldende motieven kon vinden waarom de keus op

hem was gevallen. Nu voor het bezetten van een plaats in het curatorium blijkbaar een predikant werd begeerd moest naar zijn oordeel gezocht worden naar een dienaar des Woords „uit de achtbare rij veteranen", die 20, 30 jaar geleden de enige predikers der zuivere waarheid waren en als het ware de grondleggers der Vrije Universiteit waren geweest. „Zie ik het wel", zo schreef hij letterlijk, „dan heeft ook deze stichting bovenal nodig mannen van in de praktijk beproefd geloof, gerijpte geestelijke ervaring, bidders in de ware zin des woords". Wat hem zelf betrof, zo verklaarde hij, behoefde hij alleen maar op zijn werk in de gemeente te letten, „om tot de overtuiging te komen, dat wat ik in een Curator nodig zou achten ook op veel kleiner schaal in mij niet gevonden wordt".

\* \* \*

Een andere openbaring van Van den Bergh's ootmoedige levenshouding was zijn afkeer van lof en zijn hartgrondige afschuw van vleierij, terwijl hij daarentegen zijn hart wagenwijd open zette voor kritiek. Hij schreef eens: „Voor mij is, geloof ik, elk prijzen, elke lof, elk menselijk steunsel gevaarlijk". In anderen die minder hard zijn dan ik, zo voegde hij nederig aan deze woorden toe, wil God door waardering of lof misschien nog wel wat goeds bewerken. Voor hen zou voortdurende kritiek „wellicht het omgekeerde gevolg hebben dan ik bedoelde, namelijk toenemende moedeloosheid, vrees, matheid". Maar met hem, zo verzekerde hij, stond het zo niet. God wilde zijn kinderen dikwijls door de „lijdensschool" van het gemis aan waardering en het steeds door gekritiseerd worden „naar Boven" trekken. „Mij tenminste", zo verzekerde hij, „ging het zo".

Voor al ten opzichte van zijn ambtelijke arbeid vroeg Van den Bergh open, eerlijke, scherpe kritiek. Hij sprak het, wat dat betreft, de psalmdichter na: Slaat een rechtvaardige mij, het is liefde, kastijd mij, het is olie voor mijn hoofd, die mijn hoofd niet zal weigeren (Ps. 141 : 6). Toen hij een tijdlang predikant was vertrouwde hij zijn boezemvriend toe: „Ik gevoel voortdurend hoe men de ene keer beter daartoe (tot het preken nl.) in staat is dan de andere keer, maar ik geloof dat het geneesmiddel, zover de gemeente er iets aan kan doen, niet ligt in verschoning of sparen van oordeel, maar juist in krachtige kritiek. Ook Gods Woord heelt eerst na verbijzeling, verhoort eerst na kastijding".

Zo ver ging zijn bereidheid, zijn begeerte zich aan kritiek te onderwerpen, dat hij ook laster, beledigingen en scheldwoorden stil en geduldig verdroeg. Van dit alles heeft ook Van den Bergh veel te lijden gehad. Vooral in de dagen van de doleantie. Maar, zoals allen die hem gekend hebben verklaren, hij bleef wat de mensen hem ook naar het hoofd wierpen steeds rustig, en nooit kwam een woedend of prikkelend woord over zijn lippen. Als hij gescholden werd, schold hij niet terug. Hij vroeg zich alleen af: Wat heeft de Heer ons te zeggen met zo'n onverdiende belediging? Fabius schreef over dit facet van Van den Bergh's levenshouding: „Scheldt een straatjongen ons voor schurk, zo zei hij mij, dan moet de eerste gedachte die bij ons rijst deze zijn, of de jongen wellicht gelijk heeft. En menen wij te kunnen zeggen, dat dit niet het geval is, zo hebben wij voorts te bedenken, dat dit wel had kunnen zijn; dat het alleen genade is, waardoor het anders mag wezen. Zo bediende de jongen ons onbedoeld de genade, waarvoor ons oog wellicht verduisterd was, dat wij niet tot schurk werden".

\* \* \*

Terwijl hij zo voor zichzelf scherpe kritiek vraagt is Van den Bergh tegenover zijn naasten, ook en vooral tegenover de zondaren, zelfs de ergste onder hen, altijd barmhartig, teer, vriendelijk.

Reeds als student, vertelt Fabius, was hij huiverig iemand, wie dat ook mocht zijn, af te stoten. Als iemand zich tot hem wendde, hoe onbeholpen of vervelend ook, duwde hij hem nooit weg. Nog minder liet hij hem voelen, dat hij geen prijs stelde op zijn omgang. Het was immers mogelijk, dat de Here zo iemand op zijn weg had gebracht om hem „ten zegen te zijn". Hoe groot zou de verantwoordelijkheid zijn als hij zo'n mens uit zelfzucht, of zelfbehagen, of welk ander minderwaardig motief ook, die hem door de Here toegedachte zegen zou doen ontgaan.

Als een medestudent in de ellende van zijn zondig leven bij Van den Bergh kwam, rees bij deze steeds de vraag op: waaraan heb ik, die in mijzelf niets beter ben dan deze, het te danken, dat ik er niet even ellendig aan toe ben als hij? In hem leefde de drang zo'n verboemde de met modder bevuilde voeten te wassen of hem op andere wijze goed te doen. In zijn ogen was dat wel het minste, waarmee men zijn deernis met zondaren en zijn dankbaarheid jegens Gods reddende genade kon tonen.

Terwijl Van den Bergh, zoals we hoorden, met niets en niemand ontziende duidelijkheid, scherpte en moed tegen de zonde, tegen alle zonde, onder de studenten te keer ging deed hij het daarom steeds met grote liefde en tucht. Hij was inderdaad een boeteprediker onder hen. Maar, zo verzekert Fabius, men kan zich moeilijk voorstellen de „innemende indruk van zachtheid" welke hij daarbij wekte. En als men hem het geweten der studenten zou willen noemen — en die naam verdiende hij — dan moet men daaraan onmiddellijk toevoegen, dat hij dat was zonder het ook maar enigszins te bedoelen, en dat hij dat was „in liefelijke ootmoed".

Wat Van den Bergh tot deze houding bevoog was vooral het diepe besef van de solidariteit in schuld dat zijn leven beheerste. Het was een dominerend element in zijn geloofsleven, dat alle mensen „van nature", dus zoals ze in zich zelf zijn en blijven, voor Gods aangezicht op één lijn staan. Vromen en goddelozen, rechtvaardigen en zondaren, kerk en wereld. Het verschil dat tussen deze beide categorieën van mensen bestaat is uitsluitend en alleen het effect van het wonder van Gods genade! Een genade, welke allen die haar waarachtig kennen neerdrukt in het stof; hun eigen zonde in alle verschrikkelijkheid doet zien; tot de belijdenis daarvan uitdrijft; en die kreet uit de ziel perst: O, God wees mij zondaar genadig! Van den Bergh zag het, predikte het, bracht het in praktijk: Voor Gods recht is er geen enkel onderscheid tussen de mensen. Allen zijn ze afgeweken, tezamen zijn zij onnut geworden; er is niemand die doet wat goed is, zelfs niet één.

Ten gevolge van dit geloofsinzicht was hij tegenover zondaren, zelfs tegenover die welke naar zijn overtuiging de kerk schade toebrachten zeer barmhartig en verschonend. Zijn brieven, aldus Fabius, vloeien in dit opzicht over „van lieflijkheid en goedertierenheid". Hij volgde het voorbeeld van de apostel Paulus na, die, blijkens zijn brieven, speciaal jegens die gemeenten waarin veel zonden heersten, — zich dienaar Gods wilde bewijzen door zuiverheid en inzicht, door geduld en goedheid, door een geest van heiligheid en vergevende liefde. En zoals Paulus herhaaldelijk op scherpe verwijten en strenge vermaningen „een vriendelijke verzachting" laat volgen en bij alles wat hij zegt eerst de verheerlijkte Heiland voor ogen stelt en voorts prijst wat er nog te prijzen is, zo deed het ook Van den Bergh.

Als hij iemand op fouten en zonden had gewezen, was hij altijd bang hem meer pijn gedaan te hebben dan strikt nodig was. Steeds wist hij anderen voor het door hem gelaakte gedrag verontschuldigen aan te voeren. Hij beleed steeds ook zelf schuldig te zijn aan het door hem gewraakte kwaad. Toen hij eens van een student die hem in Voorthuizen had bezocht opmerkte, dat deze wel enige verdieping nodig had, voegde hij daaraan onmiddellijk toe deze ook zelf nodig te hebben.

De man die zo onverbiddelijk streng was tegen alle zonde en vooral ook jegens zichzelf, was — vooral ook dáárom jegens de zondaar — ik citeer weer Fabius — „eer verschonend dan verzwarend; altijd geneigd tot medelijden en zichzelf gebrek daaraan verwijtend. De zonde is zonde; daarom te vloeken. De zonde maakt ellendig; men hebbe daarom deernis met haar slachtoffers, en voele in hun jammer persoonlijke schuld. Daarbij: „wat hebt gij dat gij niet hebt ontvangen?" (1 Cor. 4 : 7b). Van daar de zachtheid jegens andersdenkenden; de gemakkelijkerheid om met dezen te verkeren; in wie hij ook steeds geneigd was het minste te waarderen.

Het zal na het zo juist gezegde niemand verwonderen, dat Van den Bergh uitermate voorzichtig was in het veroordelen van anderen. Toen hem eens de vraag werd gesteld of hij iemand die iets verkeerd zou hebben gedaan niet moest veroordeelen was zijn weer-

vraag: „Ben ik tot oordelen **geroepen?**” En toen het antwoord ontkenkend luidde, zei hij: „Dan oordeel ik niet”.

Hij schreef eens: „De regel is altijd: „oordeel niet”. Alleen wanneer wij als vader of meester, als leraar of hoogleraar, als daartoe geroepen journalist of censor niet mogen zwijgen, dan gesproken, maar dan nog steeds **zonde** en **zondaar** gescheiden; gene mogen wij verdoemen, dezen nooit dan tot de onder onze bevoegdheid vallende straf”. En aan deze woorden voegde hij de opmerking toe, dat wij ons grondig hebben te onderzoeken: „of wij uit **plicht** dan uit **lust** critiseren, en ook „of wij waar het onze plicht is (dus bovenal tegenover ons zelf) het **gaarne** doen”. In het laatste geval is critiek zonder meer veroordeeld.

\* \* \*

Een typerende trek in het leven van Van den Bergh was voorts, dat hij zich bij alle ingrijpende gebeurtenissen in zijn leven afvroeg wat God hem daarin te zeggen had. Het stond namelijk voor hem vast, dat God in alles wat hem overkwam hem aangreep, hem wat zéppen, wat dóen wilde om hem te prikkelen tot een dieper kennen en oprechter belijden van zijn zonden, een inniger leven uit Diens genade, een ootmoediger wandelen met zijn God. Zijn gehele leven werd hem zo een spreken van de Here tot hem waarvan hij de zin wilde verstaan en die naar zijn vaste overtuiging ook steeds vond. Ongetwijfeld, het schijnt soms moeilijk te ontdekken waarom de Here slaat. Maar dat moet toch geschieden. En het kan ook, want „het besef, dat Hij zelf ons naar de spiegel van zijn Woord drijft, doet alras daarin zoveel tot zelfbeschuldiging en verootmoediging, maar ook tot geloofsversterking en vertroosting vinden, dat men slechts roemen kan in de trouw onzes Verbondgods”.

Toen hij in 1880 tengevolge van een gevaarlijke aanval van mazelen, een paar weken lang zijn werk niet kon doen verzuchtte hij: „Och of gemeente en leraar beiden mogen inzien wat de Here ook ons te zeggen heeft met dit oordeel, dat zeker ook in deze ziekte lag. — Make hij mij trouwer, reiner en ootmoediger onder de arbeid in 's Heren wijngaard”.

In 1882 werd hij getroffen door een lichte keelbloeding — twee van zijn zusters waren toen reeds aan de „tering” gestorven! Hij reageerde er tegenover Fabius aldus op: „Moge de schrik over enkele druppelen bloeds van mij zelf plaats maken voor de vreeze het dierbare bloed van Christus te treden en onrein te maken door slordigheid in belijden en onheiligheid in leven”. Hij voegde er in diepe zelfkennis aan toe dat hij onder wat hem was overkomen wel gelaten was, maar dat hij dikwijls vreesde de kracht daartoe meer „uit het vlees dan uit Christus te ontvangen”.

Wat heeft de Here ons te zeggen in het sterven van hen die God op onze weg plaatste, die hij met ons verbond? — dat vooral is een vraag die Van den Bergh zich steeds met aangrijpende ernst stelt.

In zijn brieven komen vele antwoorden voor door hem op deze vraag gegeven. „Bij elk sterfbed van een onbekeerde — zo leest men o.m. daarin — die onze naaste was, vallen al zijn zonden, mochten wij soms er aan denken, weg bij die schuld reeds alleen, welke wij zelf tegen de ontslapene op ons laadden. — Hoeveel verzuim in hoe velerlei opzicht, in gebed, in omgang, in liefde! Hoeveel heeft de Here dan bij elk sterven, in welks nabijheid wij geplaatst werden, te zeggen tot verootmoediging, aanbidding, vertroosting en waarschuwing”. Van ieder die heenging, ook van wie buiten Christus stierf, was volgens Van den Bergh te spreken over de „liefelijkheid” en „goedertierenheid”, welke door de Here — die daarin geëerd moet worden — op de gestorvene was gelegd. Na het heengaan van zijn nog zo jonge vrouw — het was een verpletterende slag voor hem — schreef hij aan zijn boezemvriend dat hij zich door alles wat hij doorleden had nauwer verbonden voelde „aan de bruid Christus, door onze schuld zo lijdend, en is Ps. 51 : 20 — Doe wel aan Sion naar Uw welbehagen, bouw de muren van Jeruzalem op — mijn „bede”. Na het sterven van zijn jongste zuster, de laatste van het drietal, dat door de tuberculose ten grave werd gesleept, wijst God hem, zo weet hij, op „verborgen zonden, die de Here komt bestrijden, afgoden, die Hij komt verbreken, onge-

loof, dat Hij komt tentoonstellen, ongehoorzaamheid tegen de getuigenissen en geboden Zijns Woords Maar juist deze **geestelijke** smart doet de vleeselijke op de achtergrond dringen en baant de weg dan tot die zalige droefheid naar God en dorst naar Christus, welke kan doen danken voor de verdrukking, die de Here bracht”.

Een andere vraag welke steeds in Van den Bergh's hart leefde was: Wat heeft de Here te zeggen met de zieken en met ellendigen van allerlei aard. Op die vraag was zijn antwoord, dat zij de mensen de genade van hun voorrechten preken, waarvoor wij anders nog minder oog zouden hebben dan reeds het geval is. De blinde beduidt ons de genade van het zien; de krankzinnige die van het gezonde denken. Gruwelijk was hem de gedachte, dat ongeneeslijke zieken eigenlijk voor niets en niemand meer dienen. En dat men het als een geluk moet beschouwen (waarbij men dan uiteraard hun zaligheid moet kunnen verwachten) als zij worden weggenomen. Het was Van den Bergh's diepe overtuiging, dat zulk lijden integendeel zegenrijk moet zijn voor ieder, die daarmee in aanraking komt.

Maar zoals ik reeds zei: de vraag wat heeft de Here hiermee te zeggen komt in Van den Bergh's hart ook in alle mogelijke andere situaties op. In verband met zijn steeds voortgaand bedanken voor de vele op hem uitgebrachte beroepen verklaarde hij eens: Ik schreef achter elk der afwijzingen van beroepen de bede, dat de Here de roepende gemeente en mij mocht leren, wat Hij daarmede te zeggen had, en ik ten minste leerde er veel meê, wat mij in meer dan één zin telkens deed bedanken ook in het belang der roepende gemeente.

Wat had de Here te zeggen met zijn bedanken voor een benoeming tot hoogleraar van de Vrije Universiteit? vraagt hij in 1883: „Geve de Here u en mij te verstaan — zo schreef hij aan Fabius — mij, wat Hij met de benoeming, u wat Hij met de afwijzing ervan te zeggen heeft”. En ook nog dit: „Voor mij (was) deze ganse onderhandeling telkens heenwijzing naar allerlei zonden, die ik ijdelheidshalve aan mijn **aard**, maar, liever aan **persoonlijke** schuld had moeten toeschrijven”. Toen hij vernam, dat zelfs dignitarissen van de Vrije Universiteit hun zonen niet naar die inrichting zonden schreef hij: „Zulke treurige verschijnselen moeten ons zelf ook bepalen bij persoonlijke zonden, ook van geestelijke aard, waarover de Here ons komt bedroeven”.

Wat zegt God ons in de teleurstellingen die wij ondervonden als onze plannen niet slagen, vraagt Van den Bergh op 2 maart 1888. Zijn antwoord is: „Tot nu toe kan ik ten minste gewoonlijk van alles wat mislukte de oorzaak bij mij zelf zoeken. Er zijn zoveel zonden op geestelijk, zedelijk, huiselijk gebied. Ik ten minste vergeet zo telkens: „Zonder Mij kunt gij niets doen”.

Op deze wijze „antwoordde” Van den Bergh op de moeiten, de slagen des levens waarin hij altijd de zegenende hand van zijn Vader onderkende. Ik wil alleen nog twee ontroerende passages citeren ontleend uit brieven geschreven met bevende hand tijdens zijn laatste ziekte, vlak voor zijn heengaan naar het Vaderhuis: „Inderdaad, het zijn pijnlijke dagen, vooral omdat zover mij dunkt, wij zo duidelijk kunnen zien, waarom Gods roede over ons komt. Gij wijst er reeds op, dat men meende mij niet te kunnen missen, en er was bitterheid, geen verootmoediging en nu komt de Here mij nederleggen. Ik heb ook in menig opzicht eigenwillig gehandeld, en ook daartegen toorn de Here. En: „Ook ditmaal heeft mij deze zachte kastijding des Heren veel te zeggen”.

\* \* \*

Ten slotte willen we op nog één moment uit het diepe, bewogen leven van Willem van den Bergh wijzen. Het is het centrale, alles beheersende daarvan. Ook het meest intieme. Als we dat benaderen komen we bij het binnenste heiligdom van zijn leven. Ook tot het geheim en de kracht daarvan. We hebben namelijk het oog op zijn bidden. We mogen daarvan alleen met schroom en eerbied spreken. Want we beroeren daarmee de ononderbroken gemeenschapsoefening van Van den Bergh met zijn hemelse Vader en zijn Verlosser Jezus Christus.

Het ononderbroken bidden was voor Van den Bergh het eerste en laatste, het diepste en hoogste van zijn leven. Ook het brandpunt ervan. Door zijn bidden was hij die hij was.

Zijn gehele enorme activiteit, ook de strijd van zijn leven werd er door gedragen en ontving daaruit zijn kracht, gehalte en koers. Van al wat hij deed — ook van zijn levensstrijd — was zijn bidden het uitgangspunt. En al zijn denken en doen, zijn lijden en vreugde vloeiden ten slotte over en losten zich op in de gemeenschapsoefening-op-de-knieën met zijn hemelse Vader.

Van den Bergh schreef eens: „Ten slotte leert men het Christendom noch op de Akademiën, noch in de boeken; noch in de stelsels, maar op de knieën”. Deze uitspraak was voor hem niet maar de vertolking van een gedachte, de formulering van een religieuze of theologische waarheid. Neen, ze was de aanduiding van een brok levenswerkelijkheid, ze was de uitdrukking van wat voor hem in de volle zin van het woord levenspraktijk was en bleef.

Van den Bergh was een bidder. Het woord van de apostel: bid zonder ophouden, was in hem werkelijkheid geworden. Zijn leven was er vol van. Hij bad des daags. Vooral op zijn lange tochten als hij op weg was naar de leden van zijn gemeente om die te bezoeken. En dat deed hij dag in dag uit. Zo geconcentreerd was hij dan, halffluid biddend, dat hij niemand zag. Maar hij bad ook 's nacht. Als de nachtwacht van Voorthuizen in stille nachten langs de pastorie wandelde hoorde hij door de altijd open slaapkamer dikwijls het geluid van een mannenstem. En hij wist het: de dominee bidt weer. Van den Bergh bad bij voorkeur hardop. Vaak stond hij in één nacht meer malen op om de gemeenschap met zijn God te zoeken. Er waren zoveel zonden, zorgen, noden van land en volk, van kerk en school, van kinderen en familie, van zieken, krankzinnigen, idioten en andere stakkers. Hij droeg de moeiten, het verdriet, de zonde en de schuld van de gemeenteleden alsof het zijn eigene waren. En het daarmee bezig zijn eindigde altijd in bidden. Er was ook zo onnoemelijk veel om te belijden, om te vragen en te smeken. Er was ook zo ontzaglijk veel om voor te danken en loven.

Ik wil één gebeurtenis uit het leven van Van den Bergh releveren, die een wonder teer licht werpt op zijn gebedsleven.

Ze vond plaats in de eerste, zo bewogen week van februari 1886.

Na heel veel moeite en strijd had de kleine, arme kerk van Kootwijk zich losgemaakt uit de greep van de hiërarchie die de Hervormde kerken tyranniseerde. Na zeventien jaar vakant te zijn geweest, na tientallen malen tevergeefs te hebben beroepen, had de kerkeraad van Kootwijk ten einde raad kandidaat Houtzagers beroepen. Het was een al'eszins respectabele jongeman. Maar — hij had gestudeerd aan de Vrije Universiteit! En daarom mocht hij onder geen beding predikant worden in een Ned. Herv. Kerk! Veel liever wilden ze dat een kerk onderging dan dat zo iets vreselijks geschiedde. Na alles geprobeerd te hebben om de kerkelijke besturen tot andere gedachten te brengen besloten de broeders in Kootwijk het beroep, dat ze op de genoemde kandidaat hadden uitgebracht, toch te effectueren. En toen werd de gehele kerkeraad geschorst. Daarop had deze zich losgemaakt uit „de klauw van het beest”. Dat geschiedde op woensdag 3 februari en op zondag 7 februari zou kand. Houtzagers bevestigd worden. Als dat ten minste niet door geweld zou worden verhinderd! Er gingen geruchten dat cavallerie naar Kootwijk zou worden gediendeerd.

Dr Van den Bergh zou in normale omstandigheden zonder twijfel die zondag ook naar Kootwijk zijn gegaan. Hij was altijd in alles de raadsman van de Kootwijker broeders geweest. Deze hadden, zo werd in die buurt toen spottend gezegd, een pad door de heide gelopen van Kootwijk naar de pastorie van Voorthuizen! Maar op die eerste zondag in februari kon dr Van den Bergh toch niet naar Kootwijk gaan. Want een dag na Kootwijk had ook de kerkeraad van Voorthuizen besloten „het juk der hiërarchie” af te werpen. En dat moest op die zondag aan de gemeente worden meegedeeld. Wel zou Ds Vlug van Nijkerk naar Kootwijk gaan, als vertegenwoordiger van de genabuurde kerken.

's Morgens vroeg om half vier was deze met zijn vrouw en enige vrienden in drie wagentjes op weg gegaan. De weg naar Kootwijk bestond voor een groot deel uit mulle karresporen vol gaten. 's Morgens om vijf uur rijden ze door Voorthuizen. Ze komen langs de pastorie. Tot hun verbazing zien ze dat

daarin het licht op is. Een van de Nijkerkers zegt: „Er is al licht op in de studeerkamer!” „Nee”, zegt een ander, al weet hij niets met zekerheid. „er is **nog** licht op”. Aanstands stopt de karavaan. Ze willen dr Van den Bergh even groeten. Als ze aangebeld hebben wordt al spoedig de deur voor hen geopend. En toen bleek al heel gauw dat het licht inderdaad niet **al** maar **nog** op was. Van den Bergh had de gehele nacht doorgebracht worstelend in het gebed voor Gods kerk. De trouwe hulp in Van den Bergh's huishouding, juffrouw Wijnveldt zet thee en er wordt druk gesproken over wat er die dag gebeuren zou. De Nijkerker broeders horen daar van de sombere geruchten die de ronde doen. Ook dat het klassikaal bestuur de bevestiging en intree van kand. Houtzaggers zal pogen te verhinderen. Na een poos willen ze weer verder gaan. De tijd dringt. Ze willen gaan vol spanning en zorg over wat ze wellicht zullen beleven.

Maar zo mógen ze niet heengaan! Van den Bergh neemt de huisbijbel en leest met het gezelschap Ps. 46: „God is ons een toevlucht en sterkte. Hij is krachtiglijk bevonden een hulp in benauwdheden”. Hij leest de hele psalm. Er wordt over dit woord verder niet gesproken. Gods woord is in de spannende momenten van het leven genoeg. En dan knielen allen neer en gaat Van den Bergh voor in een innig smeekgebed.

Niemand van wie er bij was heeft dat moment ooit vergeten.

Van den Bergh is op de knieën, biddend, „in doleantie gegaan”.

Dit was iets over Van den Bergh.

Hij is eens voortreffelijk getypeerd door de bekende Prof. W. van der Vlucht van Leiden, de grote tegenstander van Dr Kuiper in de Tweede Kamer, toen deze minister was.

Van der Vlucht schreef: „Zie ik terug op mijn studententijd, dan staat daar de figuur van Willem van den Bergh, met hoofd en schouderen uitstekend boven al zijn tijdgenoten, als de man van groot karakter te midden ener wereld van, laat mij maar zeggen, „Klikspaangeest”; in vlijt en talent één der eersten; maar in vaste louterheid van wilsrichting de eerste, braver dan wij allen en toch geen „brave Hendrik”, een ieder beschamend, maar zonder dat zijn meerderheid iemand ontstemde.

Waarin lag het geheim van de nijdloze verering, die wij hem toedroegen? Ik meen: vooral in tweeërlei.

Vooreerst hierin, dat ieder die hem nader kwam, gevoelde hoe de evangelische nederigheid die alleen in staat was om ons zijn evangelische hoogte aannemelijk te maken, bij hem niets minder dan deze zich vrijhield van alle aanstellerij, volkomen oprecht was en waar.

Maar dan ook en vooral in dit andere. Het was het lijnrecht tegendeel van den eeuwig vechtlustigen Kuiper. Zijn manier was niet den andersdenkende zwart te maken, maar zich zelve te geven, te tonen in zijn blanke ernst”.

Ja, dat was iets over de christen Van den Bergh, de man die zijn brieven aan de kerkeraad van Voorthuizen meestal ondertekende met de woorden: „Uw geringe broeder”.

C. V.

## Belijden en Belijdenis

### IV

Voor een paar weken schreef ik: „Het belijden is eigenlijk niet dat, wat in boeken staat en in letters samengevat wordt, maar het is meer een mondeling uitspreken en een levend woord”. Dat geldt ook van de belijdenis van zonden. Het is goed, dat de Kerk in haar Belijdenis zich heeft uitgesproken over de diepe val en verlorenheid van de mens. Maar het is er niet goed mee, dat wij die Belijdenis toestemmen. Het komt er op aan, dat wij ook eigen zonden belijden.

Ik herinner mij levendig uit de pastorale praktijk, dat ik meer dan eens vermaand werd om de slechtheid van de mens meer te benadrukken. Iemand zei eens tegen mij, dat ik meer „met het vuur van het oordeel moest spelen”, want de mensheid was zo boos en verkeerd! Ik vroeg hem of dat ook van hem gold. Waarop hij volmondig „ja” zei. Maar toen ik hem vroeg, welke zonden hij dan wel voor de HERE beleed, noemde hij er niet één. Hij maakte zich van die vraag af door te antwoorden: „Zo slecht ben ik nu, dat ik niet eens mijn zonden belijd!” Die man stemde van harte in met wat de D. L. belijden: „Maar door het ingeven des duivels en zijn vrije wil van God afwijkende, heeft hij zichzelf van deze uitnemende gaven beroofd, en heeft daarentegen in de plaats van die over zich gehaald blindheid, schrikkelijke duisternis, ijdelheid en verkeerdheid des oordeels in zijn verstand; boosheid, wederspanning en hardigheid in zijn wil en zijn hart; mitsgaders ook onzuiverheid in al zijn genegenheden”. Maar eigen zonden kende en beleed hij niet. Hij sprak wat over de slechtheid van de mens in het algemeen. Waarschijnlijk omdat dit hem van jongsafaan was bijgebracht. Hij praatte de traditie maar wat na. Zúlk een instemming met de Belijdenis heeft weinig of geen waarde.

Ik heb mensen gekend, die zaten te griezelen onder een preek over de zonde. Zij vonden het prachtig. Het kon hun in de kerk nooit te veel „donderen en bliksemen”. Ze vonden die dominee het machtigst, die het maar krachtig konden aanzeggen, zó „dat de pannen rammelden op het dak”, zoals iemand zich eens uitdrukte. Maar ik heb gemerkt, dat het vaak hun koude kleren niet raakte! Ze zaten in de kerk te griezelen, zoals anderen griezelen in de bioscoop als ze kijken naar een sensatie-film. Ze vonden dat de man-op-de-stoel mooi of prachtig geprekeerd had. Maar als ze op eigen zonden werden gewezen werden

ze boos. Dát vonden ze helemaal niet prachtig!

Ik voor mij houd niet van „prachtige” preken over de zonde. En verwacht daar weinig heil van. Ik geloof, dat het Evangelie een kracht Gods is tot zaligheid. Voor een ieder, die het gelooft. Waar de blijde boodschap wordt geloofd, dat God ons zó lief heeft gehad, dat Hij zijn eigen Zoon gegeven heeft tot een verzoening voor onze zonden, dáár komt verslagenheid van hart en belijdenis van zonde en toevluchtnemen tot de genade Gods in Jezus Christus. Dáár komt niet alleen maar een belijdenis van de zonde van de mens, zoin-het-algemeen, maar daar komt belijdenis van persoonlijke schuld voor God met de bede: „O God wees mij zondaar genadig”.

\*\*\*

Erkenning, dat de mens slecht is, zo in het algemeen, zegt weinig of niets. Wel is er een gemeenschappelijke schuldbelijdenis, die waarde heeft. Er treden in de Schrift telkens bidders op, die met en voor heel het volk de gemeenschappelijke zonden belijden. Ik denk aan het gebed van Nehemia (1 : 6): „Ik doe belijdenis van de zonden der Israëlieten, die wij tegen U bedreven hebben; ook ik en mijn familie, wij hebben gezondigd. Zwaar hebben wij tegen U misdreven; wij hebben niet onderhouden de geboden, inzettingen en verordeningen, die Gij aan uw knecht Mozes geboden hadt”. Dergelijke voorbeelden kan men vinden in Daniël 9 : 4 en Ezra 9 : 7. Deze mannen zullen tegen de zonden hebben gewaarschuld en van de algemene afval zich hebben vrijgehouden. Inzoverre een mens in zulke tijden zich daarvan vrij kán houden. Maar zij verheffen zich boven hun volksgenoten niet, maar tonen zich solidair met hen in de belijdenis van gemeenschappelijke schuld. Ze zeggen niet: „Zij” hebben gezondigd, maar spreken van „wij”.

Ik vraag mij af of wij die solidariteit in de schuld nog kennen. Het gaat in onze kerken hier en daar niet goed. Er is gebrek aan onderlinge liefde en verdraagzaamheid. De „zelen” verdragen de „achteraankomers” niet en omgekeerd. Ik vrees ook, dat hier en daar een geest van Farizeïsme niet ontbreekt. Het ontbreekt op veel plaatsen aan de „wijsheid die van boven is”. Dat zullen we moeten belijden als gemeenschappelijke schuld. Naar het voorbeeld van Nehemia en Ezra en Daniël. Als die gemeenschappelijke schuldbelijdenis ontbreekt, gaan we op elkander lostimmeren en elkander de schuld geven, dat het niet goed gaat. Daarmee wil ik niet beweren, dat de een de ander niet op concrete zonden mag

wijzen. Dat mág niet alleen, maar dat móét zelfs. Maar ik wil wel beweren, dat er ook een gemeenschappelijke schuld is, waaraan niemand zich moet onttrekken. Zou dat ook niet het beste middel zijn om elkander te verdragen?

Mijn gedachten gaan ook naar de verhouding van de „synodalen” en de „vrijgemaakten”. Nog steeds ben ik hartelijk overtuigd van onze zaaksgerechtigheid. Voor mijn „neen” zeggen wil en kan ik geen schuld belijden. Als ik het wel deed zou ik liegen. Maar dat wil niet zeggen, dat er ook geen gemeenschappelijke schuld was aan de verwijdering, die langzamerhand ontstond. De kritiek van onze kant was niet altijd mild, soms hard. Té hard naar mijn overtuiging. De liefde ontbrak soms in onze polemieken. De wil om de eenheid te bewaren was niet overal levensgroot aanwezig. Aan een en ander ontbrak het aan de andere kant evenzeer. Maar dat neemt niet weg, dat wij ons niet mogen onttrekken aan een gemeenschappelijke schuld, die er óók was. Bij alle zaaksgerechtigheid. Zou zulk een schuldbelijdenis Gode niet behagen en de kerken niet wat dichter bij elkaar brengen?

Het spreekt vanzelf, dat ook de persoonlijke belijdenis van zonden niet mag ontbreken in het leven der gelovigen. Waar echte kennis des HEREN is daar zál die ook niet ontbreken. Hoe zou iemand de HERE kunnen kennen in zijn heiligheid en rechtvaardigheid en liefde zonder eigen zonden te kennen?

Naarmate we vaster geloven in de genade van Jezus Christus zullen we ook ernstiger onze ongerechtigheden belijden. Ik schrijf: ongerechtigheden, in het meervoud. Daarmee wil ik zeggen, dat we niet alleen maar onze zonde, onze verdorvenheid moeten erkennen. Maar bepaalde zonden moeten we maar met naam en toenaam voor God belijden.

Uit m'n jeugd herinner ik me niet veel preken, die ik gehoord heb. Maar één heb ik in elk geval onthouden, hoewel het ongeveer 40 jaar geleden is dat ik haar hoorde. De tekst was uit Jozua 7, waar de bekende geschiedenis van Achan wordt verhaald. Als hij aangewezen is als de schuldige dan zegt Jozua tot hem: „Mijn zoon, geef toch eer aan de HERE, de God van Israël en doe voor Hem belijdenis; vertel mij toch wat gij gedaan hebt, verberg het niet voor mij”. Dan antwoordt Achan: „Zo en zo heb ik gehandeld: ik zag bij de buit een mantel van Sinear, een mooi stuk, en tweehonderd sikkelen zilver en een staaf goud van vijftig sikkelen gewicht, en uit begerde er naar heb ik ze weggenomen; zie, ze zijn in mijn tent in de grond verborgen, en wel het zilver onderaan”. Dat werd ons als voorbeeld voorgehouden. Ook wij moesten ons er aan gewennen onze zonden met naam en toenaam te belijden: Zo en zo heb ik gedaan. Ik meen, dat de dominee van toen gelijk had.

Hoe komt het eigenlijk, dat sommige gebreken en zwakheden en verkeerde hebbeligheden door menigeen nooit worden overwonnen? Soms krijgen we de indruk dat er niet eens tegen gestreden wordt. Zou het niet daarvan komen, dat men die gebreken enz. nooit concreet voor de HERE belijdt? En zou dat niet komen omdat men eigenlijk het zondige van die hebbeligheden niet ziet en niet erkent? Want als we concrete zonden voor God belijden dan worden ze ons vergeven. Maar dan gaan we er ook tegen strijden in de kracht van de Heilige Geest. En dan zullen we allen wel gebreken en zwakheden overhouden. De volmaaktheid wordt in dit leven niet bereikt. Maar dan zullen we er toch wel tegen strijden. En zou dat dan niet te merken zijn? Heeft de HERE dan niet beloofd, dat we overwinnen zullen in de strijd? Als we de HERE kennen, ook in onze gebreken en verkeerdheden, dan maakt de HERE onze paden recht. Dan houden we wel onze zondige aard en dan houdt „elke gek wel zijn gebrek”. Maar dan zullen we door Gods genade toch wel vorderen in de strijd tegen onze verkeerdheden. En als iemand niets vordert dan mag de vraag wel gesteld worden of hij z'n zonden wel concreet belijdt. En dan mag wel gevraagd worden of hij dan wel in Jezus Christus gelooft. Want waar geloof is in Gods genade, daar is ook erkenning van eigen verlorenheid. Daar is ook belijdenis van eigen zonden. En daar geldt het woord uit I Joh. 1 : 9: „Indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, om ons de zonden te vergeven en ons te reinigen van alle ongerechtigheid”.

H. J. Jager.

# Het Echtscheidingsvraagstuk

III

## In welke richting zal de oplossing gezocht moeten worden?

Gezien de reacties op de voorstellen van de comm. Briët lijkt het niet onmogelijk, dat op basis hiervan nu eindelijk een wetswijziging kan komen, die de regeling van 1838 door een andere vervangt.

Tot besluit wil ik daarom enkele lijnen aangeven volgens welke naar mijn opvatting een oplossing van dit ernstige probleem dient te worden gezocht.

Daarbij dienen we voorop te stellen, dat het huwelijk naar de Schrift een instelling Gods is en in wezen onontbindbaar. (Matth. 19 : 6).

Het huwelijk raakt in de eerste plaats man en vrouw zelf. Immers het is een blijvende liefdes- en levensgemeenschap van 1 man en 1 vrouw.

Een huwelijk heeft echter ook rechtsgevolgen. Daarom kan de overheid, terwille ook van een ordelijke samenleving, er niet buiten blijven wat de burgerrechtelijke zijde aangaat. De taak van de wetgever t.a.v. de huwelijkswetgeving is daarom een beperkte. De praktijk laat trouwens wel zien, dat ook t.a.v. de echtscheidingsfrequentie de invloed van de wet maar beperkt is.

Dit betekent niet, dat de wetgever volstaan kan met het registreren van huwelijken en echtscheidingen.

Aan de andere kant heeft de overheid ook niet voor te schrijven wat een huwelijk in wezen is. Dat doet onze overheid gelukkig ook niet.

De wetgeving zal echter wel in het juridische vlak het hoge karakter van het huwelijk moeten weerspiegelen en de overheid zal moeten trachten door haar wetgeving dat hoge karakter te steunen en te verstevigen.

De zonde heeft, zoals overall, ook op het huwelijk ontwrichtend gewerkt. Hoewel het huwelijk naar zijn wezen onontbindbaar is, is ook dat huwelijk aangetast. Naar het woord van Christus mag de ene echtgenoot de andere verlaten wegens hoererie.

Reeds Mozes echter moest wegens de „hardigheid des harten” ook scheiding op andere gronden toestaan. Het is echter beter hier niet van echtscheidingsgrond te spreken. Wegens de „hardigheid des harten” moet het nu eenmaal mogelijk zijn, omdat de mensheid door de zonde ontwricht is, een uitweg te hebben om chaos in het gezin te voorkomen. Een uitweg dus in de juridische sfeer, die zedelijk zoveel mogelijk verantwoord is.

Het bezwaar van r.k. zijde tegen de mogelijkheid van echtscheiding op grond van een enkele daad van overspel, is, naar het mij voorkomt, wel juist. Alleen maar de moeilijkheid is ook hier, dat de wetgever praktisch geen andere regel kan stellen. Dan wordt de bewijslast helemaal een onmogelijke zaak. Bovendien, terecht voert de comm. Briët dit aan, moet de overspelige echtgenoot weten, dat hij door overspel een wettelijke reden geeft om ontbinding te vorderen. De werking van deze rem zou verzwakt worden, wanneer hij zou kunnen aanvoeren in een proces, dat het overspel van slechts incidentele aard was en daarom niet tot huwelijksontbinding zou moeten leiden.

Een andere zaak is, dat de beledigde echtgenoot zich moet afvragen, of vergevingsgezindheid niet moet nopen tot het afzien van een scheidingsactie, hoewel de wet deze toestaat.

Evenzo mag, naar mijn mening, kwaadwillige verlaten niet als motivering voor echtscheiding worden aangevoerd, hoewel er theologen zijn, die daarover anders denken.

Evenzeer moet krankzinnigheid, door velen als echtscheidingsgrond voorgesteld, niet als wettelijke grond worden opgenomen.

Ongetwijfeld heeft de echtgenoot van een krankzinnige een zwaar kruis te dragen. Echtscheiding is echter slechts toelaatbaar, wanneer beide partijen beseffen, wat er gebeurt. Dat is hier niet het geval. Het is onzedelijk een echtscheiding door te voeren wanneer één der partijen zich niet verweren kan.

Daar komt bij, dat ongeneeslijke krankzinnigheid, volgens deskundigen niet vast te stellen is.

Bovendien, zelfs het weten dat de niet-krankzinnige partij echtscheiding kan vra-

gen, betekent voor de andere partij al dat plaatsing in een psychiatrische inrichting ook een bedreiging met echtscheiding inhoudt.

Niet minder verwerpelijk is de suggestie om verzwegen sexuele afwijkingen als grond voor nietigverklaring op te nemen.

Niet alleen, dat een dergelijke bepaling doet denken aan de nietigverklaring van een koopovereenkomst op grond van een verborgen gebrek; maar hoe zal men ooit het bewijs van een dergelijke afwijking leveren, als de abnormale echtgenoot ontken?

Wel lijkt mij juist de suggestie in het A.R.-rapport om ontuchtig levensgedrag in de wet op te nemen als echtscheidingsgrond.

Samenvattend moet geconcludeerd, dat naar de Schrift alleen op grond van hoererie, ontucht, echtscheiding mag (niet moet) gevraagd worden.

Konden wij nu maar een punt zetten.

Maar helaas is dat niet mogelijk.

Wanneer de overheid de scheidingsmogelijkheid tot deze ene grond ging beperken en de „grote leugen” door een wetswijziging onmogelijk ging maken, zou dit de bestaande situatie slechts verergeren.

We moeten rekenen met de omstandigheid, dat we 75 jaar hebben geleefd onder een rechtsbedeling, die ontbinding van het huwelijk met onderlinge toestemming der echtgenoten en dat binnen enkele weken, getolereerd heeft. Het is eenvoudig niet mogelijk die historie van 3/4 eeuw te negeren.

Mede door deze slechte praktijk zou een dergelijke regeling ook niet appelleren op de overtuiging van een groot deel van ons volk.

Een wettelijke regeling moet echter, wil ze hanteerbaar zijn, appelleren op een groot deel van ons volk. Dit maakt het probleem zo moeilijk, want huwelijk en echtscheiding zijn zo nauw met de levensbeschouwing verbonden, dat van een communis opinio geen sprake kan zijn.

Juist de echtscheidingsregeling demonstreert op duidelijke wijze, dat voor een christelijke staat niet maar een christelijke overheid, doch ook een christelijk volk nodig is.

In 1883 heeft de H.R. door het bekende arrest naar een uitweg gezocht. Wanneer we nu in de bestaande situatie eenvoudig de grote leugen onmogelijk gingen maken, zou men andere uitwegen zoeken en ook vinden.

Uitgelokt overspel zou veelvuldig gehanteerd worden. Gefingeerd overspel, gesteund door meinedige verklaringen, is een andere mogelijkheid. Het in concubinaat leven zou worden gestimuleerd. Kortom in plaats van meer orde zou juist een grotere chaos veroorzaakt worden.

Op de Antillen heeft men het 4 jaar lang geprobeerd, maar de gevolgen waren zo fataal, dat deze strenge regeling niet te handhaven was. In Italië, waar een verbod tot echtscheiding bestaat, neemt men zijn toevlucht tot nietigverklaring van het huwelijk. Wanneer de echtgenoten afspreken geen kinderen te verwekken bv. is het niet geldig. Een vooruitziend echtpaar laat daarom wel voor het huwelijk een notariële akte opmaken, dat zij niet van plan zijn kinderen te verwekken. Dan heeft men daarmee de mogelijkheid geschapen om in de toekomst het huwelijk nietig te doen verklaren.

Mozes was genoodzaakt wegens de hardigheid des harten een scheidingsbrief te geven. Ook de Nederlandse overheid moet helaas in onze door de zonde ontwrichte samenleving mogelijkheden tot echtscheiding geven. Waar de wet te ver afbuigt van de praktijk en gangbare opvattingen, brengt ze slechts wanorde.

Dit dwingt ons tot een **kompromis**.

Dat woord kompromis heeft niet ten onrechte een slechte naam. Via het kompromis glijden we licht af en gewinnen we gemakkelijk aan de feiten.

Toch hebben we in de praktijk van het leven daarmee te rekenen. De overheid moet bij haar handelen uitgaan van de werkelijkheid. Natuurlijk niet om die werkelijkheid, die verkeerde echtscheidingspraktijk, tot norm te stellen. Alleen vandaaruit echter, vanuit die werkelijkheid is een oplossing mogelijk. Beslissend is dan echter welke weg genomen wordt.

Ook voor de overheid geldt, dat ze met de gevolgen moet rekenen. En die gevolgen zijn

bij een eenvoudig verbod van de „grote leugen”, grote wanorde en chaos.

Daarom zal het nodig zijn, dat met afschaffing van de grote leugen toch de formele mogelijkheden tot echtscheiding verruimd worden.

Een materiële beperking dus van de echtscheidingsmogelijkheid, welke ten dele gecompenseerd wordt met een formele uitbreiding der echtscheidingsgronden.

Met dit uitgangspunt is een wel eens gehoorde suggestie om echtscheiding bij onderlinge toestemming wettelijk mogelijk te maken, onaanvaardbaar.

Daarmee wordt de eerbied voor de heiligheid van het huwelijk ondermijnd. Al is de „grote leugen” daarmee van de baan, in feite wordt scheiding dan nog gemakkelijker gemaakt. Het huwelijk wordt verlaagd tot een soort vermogensrechtelijk contract, dat slechts geldigheid bezit tot wederopzegging toe.

Voor enkele jaren schreef een bekend jurist, dat de grote meerderheid van het Nederlandse volk het huwelijk nog steeds niet beschouwd wil zien als een kermistent, waarin men in- en uitloopt al naar gelang de gril van het ogenblik en nadat men het schone meent er vanaf te hebben gezien.

De twee mogelijkheden, die op dit moment nog overblijven zijn: het invoeren van ernstige ontwrichting, of onheilbare tweespalt als nieuwe echtscheidingsgrond; of het voorstel Briët volgen, waarbij een wachttermijn van 2 jaar wordt ingevoerd.

Hoewel het voorstel van de comm. Briët over het algemeen nogal gunstig ontvangen is, komt het mij voor, dat er meerdere bezwaren aan kleven.

Het zal dan mogelijk worden na 2 jaar scheiding van tafel en bed echtscheiding te verkrijgen. Dat betekent echter, dat de gronden nodig voor scheiding van tafel en bed na 2 jaar ook voldoende zijn voor echtscheiding. Op grond van buitensporigheden, mishandelingen en grove beledigingen kan men dan dus indirect echtscheiding krijgen. Wanneer men weet, hoe gemakkelijk de rechter buitensporigheden aanneemt, begrijpt men dat op deze wijze de gronden voor echtscheiding nog al erg verruimd worden.

Men kan verder ook scheiding van tafel en bed op verzoek van beide partijen verkrijgen zonder dat een grond wordt aangevoerd. Een dergelijke procedure duurt echter een half jaar langer. De meesten zullen dan wel scheiding van tafel en bed op grond van een bepaalde oorzaak, desnoods een gefingeerde, vragen om de termijn te bekorten.

De andere mogelijkheid, die men krijgt is echtscheiding aan te vragen op grond van overspel. Na een wachttermijn van 2 jaar, kan dan, indien de tegenpartij verstek laat gaan, of toegeeft, echtscheiding verkregen worden.

M.a.w. in dat geval wordt in feite de „grote leugen” toch gehandhaafd, zij het dat dit 2 jaar kost.

Deze oplossing lijkt me weinig gelukkig, omdat alle bezwaren die tegen de grote leugen kunnen worden ingebracht, toch ook hier van kracht blijven.

De andere mogelijkheid is het opnemen van ernstige ontwrichting als nieuwe echtscheidingsgrond.

Men zou er zelfs voor kunnen pleiten deze als enige grond op te nemen, daar achter de procedure genoemde gronden de verworpen huwelijksverhouding ligt.

Mevr. L. G. A. Bremmer-Lindeboom heeft in „Ons Politeuma” van febr. 1959 voorkeur voor deze oplossing uitgesproken. Niet partijen zelf, maar de rechter moet dan constateren, dat er zodanige ontwrichting van het huwelijk aanwezig is, dat redelijkerwijs geen herstel te verwachten is, en dat het bestendigen van de rechtsband het publieke rechtsbelang schaadt.

Terecht merkt zij op, dat voor een dergelijke regeling de nodige waarborgen geschapen moeten worden. Zo zal het nodig zijn, dat een gezinsrechter, event. een gezinskamer, die in echtscheidingsregelingen gespecialiseerd is, deze zaken behandelt. Voorts zal er een behoorlijke wachttijd moeten zijn tussen het instellen van de vordering en de uitspraak.

Tegen een dergelijke regeling wordt aangevoerd, dat de rechter niet in staat is uit te spreken, dat een huwelijk ontwricht is. Het is inderdaad een moeilijke beslissing. Het is

daarom beter **ernstige** ontwrichting in plaats van algehele ontwrichting of ondeelbare tweespalt als echtscheidingsgrond te nemen, daar de laatste gronden praktisch niet zijn vast te stellen. Aan de andere kant, rechters moeten meer dergelijke moeilijke beslissingen nemen. Vooral in het familierecht moet de rechter met vage criteria werken, die hoge eisen aan hem stellen.

De wet laat ook aan de rechter over vast te stellen, wanneer de ene echtgenoot zich jegens de andere buitensporig heeft gedragen. Bij adoptie en voogdij moet de rechter eveneens een soortgelijke taak vervullen.

Als we de gedane voorstellen overzien, rijst de vraag, of het niet mogelijk zal zijn beide voorstellen te combineren door de tegenwoordige echtscheidingsgronden te handhaven, met onmogelijk maken van de „grote leugen” en daarnaast echtscheiding mogelijk te maken op grond van ernstige ontwrichting.

Deze ontwrichting zou dan bewezen dienen te worden, maar daarnaast zou men na een wachttijd van 2 jaar kunnen aannemen, dat het huwelijk metterdaad ernstig ontwricht is. Een dergelijk rechtsvermoeden is na 2 jaar alleszins gewettigd. Wanneer een huwelijk zo lang uit elkaar ligt, moet men wel aannemen dat redelijkerwijs geen herstel is te wachten.

Dan bannen we de „grote leugen” uit en geven meteen toch voldoende uitwijkmogelijkheid voor ontwrichte huwelijken.

Ik meen, dat ook het rapport van de comm. Briët tot deze conclusie aanleiding geeft, hoewel de comm. zelf ze niet trekt. Immers ook in dat rapport wordt gezegd, dat, wanneer

een scheiding van tafel en bed een zekere tijd in stand is gebleven, geconcludeerd moet worden tot algehele ontwrichting.

En ook bij een rechtstreekse vordering tot echtscheiding, waarbij dan volgens de plannen van de commissie een termijn van 2 jaar in acht zal moeten worden genomen, moet toch de enig verantwoorde conclusie zijn, dat het huwelijk hopeloos ontwricht is. Echter, de scheiding wordt formeel op grond van, misschien niet eens gepleegd, overspel, uitgesproken. Waarom dan niet het werkelijke motief, de ontwrichting, ook als grond genoemd? En daarmee een stuk onwaarachtigheid uitgebannen?

Natuurlijk blijft door de lange termijn, nl. 2 jaar wachttijd, plus enkele maanden voor de procedure, het gevaar aanwezig, dat men het proces door geknoei zal bekorten. Dit risico moet echter genomen worden, wil men metterdaad tot verbetering van de bestaande toestand komen.

De opzet moet zijn tot verbetering te komen, opdat ook door middel van de wetgeving de hoogheid van het huwelijk weer meer gezien worde.

Tenslotte vergete men niet, dit betreft slechts de burgerrechtelijke regeling door de overheid. Voor ieder blijft gelden de eis van de Schrift: „Hetgeen God heeft samengevoegd, scheidde de mens niet”.

En de kracht van het Evangelie der verzoening kan zelfs een gebroken huwelijksleven weer helen.

J. Meulink.

## Een belangrijk antwoord

Lang vóór de laatste predikantenconferentie stelde ik aan Ds Meyerink een vraag: waarom hij zo stellig sprak in zijn verwerpen van de hoge getallen, waartoe o.a. de geologie komt. Hij had nl. in een recensie een evangelisatieboekje becritiseerd, dat de ouderdom der aarde aangaf met drie milliard jaar. Ds M. zette daar (!) bij. Als duidelijk bewijs, hoe dwaas hij zulk geredeneer vond.

Opbouw publiceerde mijn vraag ná de conferentie. Zodoende komt het antwoord, dat Ds M. zo vriendelijk was te geven (Ger. Gez. blad 17 nov.) precies in de deining, die over de predikantenconferentie is ontstaan.

De aanleiding tot mijn vraag was, dat er bij Vrijgemaakte voorlichters toch tweërlei geluid te horen is. Ik noemde Dr Smits: de dagen zijn een exact gegeven in Genesis; De Reformatie, die stelde, dat we moesten afrekenen met de Hollywood opvatting van het paradijs, want daar was niet alles één idylle, omdat het éne dier daar echt het andere opat; het Gezinsblad zelf, dat over Nederland van duizenden jaren geleden sprak.

Was de grond van zijn stellig spreken misschien een Neurenberger-blokkendoos opvatting van de schepping?, vroeg ik.

Neen, zegt Ds M. in zijn antwoord, want die leert de Schrift niet. „Als de Schrift mij die blokkendoosopvatting zou leren, dan zou ik die inderdaad hebben. Maar dat geloof ik nu juist niet”.

Wat was dan wèl de reden van dat (!)?

„Ik geloof nl. het Schriftfeit en ik geloof het natuurfeit, maar ik sta sceptisch tegenover elke wetenschappelijke verklaring van, of hypothese ten aanzien van het natuurfeit”.

Ik geloof, dat we het hier hebben.

Ten aanzien van het Schriftfeit zegt hij nog: „d.w.z. wat de H. Schrift ons dienaangaande mededeelt, wat weer niet hetzelfde is als elke willekeurige Schriftopvatting of exegese”.

Tegenover wat hem door anderen als Schriftfeit wordt voorgehouden, staat hij dus kritisch, tegenover wat men over het natuurfeit beweert, staat hij sceptisch. Dat is een fundamenteel verschil! Historisch wel te verklaren, maar ook principieel juist?

Immers óók de exegese der Schrift is gebonden aan wat men weet en veronderstelt. Galilei heeft op de brandstapel moeten herroepen, wat hij over de beweging van de aarde had geleeraard. Maar ook de Vrijgemaakten zeggen hem na: e pur si muove! Prof. Wisse heeft indertijd aangetoond, dat de doorgaande mening der H. Schrift de tweedeling van de mens in lichaam en ziel was; Ds Telder en vele anderen denken daar heel anders over; Ds van Raalte ziet de zes dagen met Ds Smits exact, Ds Meyerink niet.

Toch is hij hier niet sceptisch.

Omdat dit terrein hem meer ligt? En komt die scepsis dan eigenlijk uit de, onder ons wijdverbreide, onkunde voort ten aanzien van deze natuurfeiten? Op zijn best dan een soort conservatisme?

Nu we toch met deze materie bezig zijn temidden van vele schrijvende broeders, ga ik graag nog even verder.

Want er zijn moeilijkheden. Dat erkent zelfs een man als Ds van Raalte.

En toch is dat eigenlijk vreemd bij zijn opvatting. De Schrift heeft duidelijk gesproken. Strijd? Dan moet de wetenschap zich maar corrigeren. Zo kon het vijftig jaar geleden nog. Maar sinds hebben vele Christenen mee deze dingen onderzocht. En ze zijn toch wel voor heel stellige dingen komen te staan. Zo erg, dat zelfs de Ligne in het in onze pers zo geroemde boek: „Mens vanwaar zijt gij” de zon, maan en planeten tegelijk met de aarde laat geschapen zijn. En daarmee de hele opzet van zijn schrijven overboord gooit! De moeilijkheden liggen blijkbaar óók in de exegese.

Jaren geleden heeft er in één der Christelijke damesbladen een aardig verhaal gestaan over een kraamvrouw, die met de pasgeboren baby op de balkonkamer lag. Beneden in de tuin vertelde de driejarige Theo aan een groep werklieden, dat hij een zusje van de Here gekregen had. Eén der mannen vroeg, hoe dat ging? „Nou, dat geeft de Here uit de hemel!” Het moederhart kromp ineen; wat zou hier worden stuk gemaakt?

Het verhaal liep natuurlijk goed af. Daarover niet verder.

Het gaat me om het antwoord van Theetje: precies zoals Moeder het hem had verteld, gaf hij het weer, vol vertrouwen op de mededeling van zijn Moeder. En hoe wijs had die Moeder het aan haar zoontje gezegd! Het wonder is voor het kinder-verstand aangeduid, maar alles wat niet des kinds is, werd weggelaten. Op gevaar af dat Theo meent, dat er werkelijk een zusje-pakket uit de hemel is gekomen. Toch was Moeders bericht juist, en voor Theo volledig.

Maar niemand denkt er aan van de twintigjarige Theo nog te vragen niets méér te weten over de geboorte van zusjes dan de peuter Theo!

Dan zou die kennis maar akelig onvolledig wezen. Door de ervaring moet hij heel wat wijzer zijn geworden.

Geloof hij dan die vroegere inlichting van zijn moeder niet meer? En of! Hij ziet, hoezeer Moeder de religieuze kern heeft geraakt; en dat was het juist, waar het haar om ging. Niet om „voorlichting”.

Dat facet wou ik mee in rekening brengen bij de Openbaring omtrent de schepping. Niet dat de mensen uit de tijd, dat Genesis geschreven werd, kinderlijk waren of primitief. Maar hun horizon ging niet verder dan het gezicht van de aarde in hun dagen. Wij kunnen door langere ervaring en onderzoekingsmogelijkheden, waar zij niet van droomden, verder in het verleden zien. De resten van de dinosauros staan te pronk!

De scheppingsdaad is voor ons even onbegrijpelijk, als voor Theetje het geboorteproses. Perspectief konden de eerste hoorders van de Openbaring niet hebben in het scheppingsproces. Maar de religieuze kern werd hun medegedeeld. Zelfs gestyleerd, zoals de heer Nieboer in de Reformatie heeft aangetoond.

Ziet men dit, dan zijn vele moeilijkheden schijn-moeilijkheden geworden. Dan kunnen we er ons gerust in verlustigen, dat de Here zo rustig de tijd nam om onze wereld voor te bereiden op onze behoeften.

Dan behoeven we ook niet te veronderstellen, dat de vaste structuur van deze kosmos slechts een veronderstelling is, zoals Ds Meyerink meent. De Schrift spreekt trouwens het verbond met zon en maan. En verbond is ons woord voor vastheid.

A. P. Muys.

## Rondblik

Nog steeds is er in de kwestie-Berlijn niet veel tekening gekomen en daarom kunnen we ons overzicht van de Russische politiek nog wel even voortzetten.

Engeland had dus in 1815 Rusland op de Balkan de voet dwars gezet, maar de kaarten lagen daar toch voor Rusland heel wat gunstiger. De Christelijke Balkanvolken, gedeeltelijk van Slavische afkomst, net als de Russen, gedeeltelijk met dezelfde religie als zij en met een gemeenschappelijke haat tegen de Turkse onderdrukker, keken als vanzelf naar Rusland als hun toekomstige bevrijder.

Eerst proberen dan de Grieken zich vrij te vechten, de Engelsen zien onbewogen toe, hoe duizenden Grieken worden afgeslacht en pas, als de Russen in actie komen, om de Grieken aan hun vrijheid en zich zelf aan een uitgang naar de zee te helpen, snellen ook de Engelsen en Fransen toe. Om de Grieken hun vrijheid te geven, maar vooral om de Russen naar huis te sturen.

Dat herhaalt zich in 1853 — alleen kiezen de Engelsen en Fransen nu openlijk de zijde van de Turken. Het pijnlijkst is wel de crisis van 1875, als de Turken zó gruwelijk aan het moorden slaan onder de Bulgaren, dat zelfs de Engelse regering haar afkeuring moet uit-

spreken. Wat haar overigens niet belet weer de zijde van de Sultan te kiezen, als opnieuw een Russisch bevrijdingsleger op de Balkan verschijnt. De Sultan moet voor de Britse hulp betalen; Cyprus wordt Engels. De Russen druipen af en in 1908 boeken ze evenmin vorderingen.

Het Westen brengt dus op de Balkan de leuze „liever Turks dan Russisch” in praktijk. Maar verder wil het Rusland wel gebruiken als bondsgenoot tegen Duitsland. Rusland krijgt de weinig benijdenswaardige rol de slagen, die de Duitsers anders in volle zwaarte op de Westelijke mogendheden zouden laten neerdalen, naar het Oosten af te wenden en zelf te incasseren. Zelfs in die rol boezemt het Tsarenrijk Engeland nog zó weinig vertrouwen in, dat de Engelsen in de eerste wereldoorlog een landing uitvoeren op de Balkan — tegen het pro-Duitse Turkije, maar vooral om daar de Russische bondsgenoot weg te houden.

De communistische revolutie verandert de rolverdeling ingrijpend. Om de binnenlandse vijanden, de kapitalisten te bestrijden, sluiten de communisten vrede met de buitenlandse, Duitsland. Een vrede, die Rusland niet alleen van zijn hele veiligheidsordon berooft —

Finland, Estland, Letland, Litauen en Polen worden zelfstandig —, maar het ook de woe- de op de hals haalt van de Westelijke bond- genoten, die nu ineens het volle gewicht van de Duitse aanval te verduren krijgen.

Het Westen, ook al bevreesd voor maat- schappelijke omwentelingen naar Russisch voorbeeld, stuurt strafexpedities Rusland in, die het communistische bewind omver moe- ten stoten en de chaos nog groter maken. Polen, herrezen dank zij een Duitse overwin- ning op de Russen, vergroot dank zij de uit- eindelijke Duitse nederlaag tegen het Westen, profiteert voor de derde keer, door nu nog een groot stuk Rusland in te lijven, vooral op aandringen van de Fransen. Zo eindigt deze periode voor Rusland: gebruikt door het Westen, verkleind door de Duitsers en ten slotte nog weer eens extra verminkt door toedoen van het Westen. Zo althans is de Russische visie op de feiten en voor een goed begrip van de verdere historie is het nodig die visie te kennen.

In de twintiger jaren worden de diploma- tieke contacten met Rusland wel hersteld, maar van echt contact is toch pas sprake, als Hitler aan de macht gekomen is en Rusland opnieuw nodig wordt. Het wordt dan lid van de Volkenbond, benaderd voor een militair accord met de Fransen, die in hun dodelijke angst voor een nieuwe Duitse aanval de oude, beproefde politiek weer van stal halen. De vrees voor het Nationaal-Socialisme wint het van de afschuw voor het Communisme. Of toch niet?

We naderen hier de critieke jaren 1938 en 1939, waarop ik vorige maal doelde en we moeten ons goed rekenschap geven van de situatie, waarin Europa toen verkeerde. Nu zouden we desnoods kunnen debatteren over de vraag wat erger is: Communisme of Nationaal-Socialisme; het ene totalitaire, God- loze systeem of het andere. Dat zou dan debatteren zijn over de volgorde: Beëlzebub-Duivel, of omgekeerd. Maar die vraag was toen voor Europa al lang niet meer aan de orde. Het ging er alleen nog maar om, wat het meest acute gevaar was en daarover hoefde men niet meer te debatteren — daar- voor kon men hoogstens de ogen sluiten; dat was het Nationaal-Socialisme, dat met zijn uitroeiingsprogramma al een aanvang had ge- maakt en zijn rooftocht door Europa al bijna was begonnen.

En toch — het waren niet alleen de „bezit- tende klassen”, ook in de hoofden van veel staatslieden spookte de gedachte rond, dat Hitler misschien wel een niet genoeg te waarden bolwerk vormde tegen de opko- mende rode vloed, die alle grondslagen van de bestaande maatschappij wilde aantasten. Men moest Hitler alleen weten te gebruiken! Kwam Hitler's expansie-zucht Europa eigen- lijk niet goed van pas? Zou men door con- ccessies aan de dictator niet twee vliegen in één klap kunnen vangen: de dreiging van het Westen af en naar het rode Oosten toe wenden? De rode duivel uitdrijven met de Nationaal-Socialistische Beëlzebub?

In die geestesgesteldheid offerde men Oos- tenrijk op aan Hitler en daarna Tsjecho- Slowakije. Het accord van München is te berucht, dan dat we er lang bij stil zouden moeten staan. Het verraad, dat het Westen pleegde, het schaamteloos opofferen van de Tsjechische bondgenoot, om de vrede maar te redden — er is al vaak genoeg over ge- sproken. Maar het feit, dat men het Russi- sche voorstel om samen de dictator een halt toe te roepen versmaadde en liever Hitler tevreden stelde, meer nog: hem willens en wetens de weg naar het Oosten opende — daarover wordt veel minder gepraat.

De naam Chamberlain is berucht genoeg, maar waarom niet veel meer gesproken over Laval, Bonnet of Daladier, de Franse politici, die, de een meer, de ander minder, overtuigd waren, dat een Frans-Duitse oorlog een mis- verstand zou zijn? Liever een accord met Hitler, liever alles, dan Rusland als vriend.

In 1939 is het al niet veel beter. Dan wordt het restant van Tsjecho-Slowakije met de hoofdstad Praag bezet. Ook dan wil Cham- berlain nog berusten, als het gevaar maar naar het Oosten afgewend kan worden. Zeker, een week later houdt de Engelse Minister-President inderdaad een veront- waardigde rede over de Duitse agressie. Maar dan is er al het een en ander veranderd. Het Oosten van Tsjecho-Slowakije, de Karpathen- Oekraïne, de toegangspoort naar Rusland, is aan Hongarije gegeven. Hitler is niet geïn-

teresseerd. Was hij dan toch niet van plan de Russen aan te vallen? Zou dan toch de hele opzet om Rusland te isoleren en de kastanjes uit het vuur te laten halen, mis- lukken?

Inderdaad is ze mislukt, volledig zelfs. Hitler stelt voorlopig zijn Oostgrens veilig en Stalin trekt uit het gebeurde zijn conclusie: beter een tijdelijk accord met de Duitse vij- anden, dan een onmiddellijke oorlog tegen Duitsland met het Westen als lachende derde. Het beruchte monsterverbond tussen Rusland en Duitsland in 1939 heeft het Westen dan ook werkelijk niet zo verrast, als men wel eens wil doen geloven. Na 1938 kon men niet anders verwachten.

Het vervolg van de geschiedenis is bekend. Rusland haast zich om nog zo veel mogelijk van zijn oude veiligheidsordon terug te krijgen. Maar de Duitse aanval in 1941 brengt het land niettemin aan de rand van de af- grond. En weer wisselen de rollen. De Engel- sen zijn tegen wil en dank weer bondgenoten, ze willen opnieuw een invasie op de Balkan. De conferenties van Teheran en Yalta vol- gen, waar Stalin een definitieve beveiliging eist van het Russische vaderland in de vorm van een ring van satellietstaten.

Die eis is vervuld. Men geeft er tegenwoor- dig Roosevelt de schuld van, maar dat ver- andert aan de situatie niets. Het ijzeren gordijn, dwars door Europa, is het logische, en voor de Russen definitieve, eindpunt van de buitenlandse politiek. En hoe luider het herrezen West-Duitsland zich laat horen, des te sterker raakt Rusland overtuigd van de noodzaak van een definitieve afgrenzing tegen nieuwe Westelijke plannen. De enige plaats, waar die afgrenzing niet hermetisch is, is Berlijn.

Deze tekening is eenzijdig, maar een een- zijdige tekening, die komt van de andere kant van het gordijn, kan nodig zijn om de situatie aan onze kant goed te beoordelen.

11 december

H. Smit.

## PERSSCHOUW

### Nog een „dolerende” stem

We namen in dit nummer op een „dolerende” stem. Het is een echte, een zuivere. Die van Ds H. Hoekstra.

Hier volgt er nog een.

Die is inderdaad ook een „dolerende”, d.i. „klagende” stem. Maar ze is toch heel anders dan die van Ds Hoekstra. Diens klacht betrof het **onrecht** dat hem en de zijnen door de machthebbers van die dagen werd aange- daan. Maar tegelijk juichte hij over het werk Gods, over de doorbraak van Diens genade, over „de nieuwe blijken van zijn gunst”, over de opbouw van de muren van Sion.

De stem die we hier laten doorklinken klaagt dat het licht dat in de Doleantietijd opging verduistert en dreigt te verdwijnen. Het is de stem van Prof. Dr K. Dijk. Hij schreef aan aan het eind van een reeks artikelen over synodaal gereformeerde Kerken in De Ba- zuin het volgende:

Laat ik nu maar eindigen, hoewel mijn hart nog vol is van veel, wat mij dringt tot spreken. M.i. gaat het niet goed in ons kerkelijk leven, en ik sta in die mening niet alleen.

De voorzitter van de A.R.-partij heeft in zijn openingsrede van het Centrale Convent op zater- dag 28 okt. het volgende gezegd:

„Een nieuw verschijnsel is echter — en het is nodig daarop acht te slaan — dat in onze tijd ook de z.g.n. oude organisatie-stijl Kuyper op **allerlei punten bezig is haar typisch Gerefor- meerd karakter te verliezen**. Symptomen daarvan ziet men in de Gereformeerde kerken, in de Vrije Universiteit, bij het middelbaar onderwijs en in zekere zin ook in onze partij. Nu kan men over deze geestesontwikkeling in de kring der Gere- formeerde gezindte oordelen zoals men wil. Men kan er bedroefd over zijn of men kan er een nieuw reformatorisch elan in zien. Maar hoe dit ook zij, de ontwikkeling is een feit, waarmede rekening zal moeten gehouden worden, indien wij niet tot steriliteit willen vervallen” (Ned. Ged. 4 nov. 1961, blz. 6/7).

**Wij zijn bezig ons typisch gereformeerd karakter te verliezen.**

Zo zie ik het ook.

Dat vervult ons met droefheid.

Dat roept ons tot waakzaamheid.

Daarom kan ik mij niet verenigen met zoveel oecumenische algemeenheden.

In New Delhi waren ook de vrijzinnigen ver- tegenwoordigd en beslisten mee, toen de zen- dingsroeping werd aangenomen: de wereld voor God, voor Christus te winnen.

Voor welke Christus?

Voor de gekruiste en opgestane Heiland, Die straks wederkomt ten gerichte?

Dit wordt niet door allen aanvaard.

Kunnen wij met dezulken geestelijke gemeen- schap hebben?

God beware onze kerken voor elke deformatie.

Dit stuk verscheen in „De Bazuin” van 1 december.

Op de dag af 75 jaar nadat de trouwe kerke- raadsleden van de Nederlands Hervormde Kerk van Amsterdam — o.a. Dr Kuyper en Dr Rut- gers — definitief door de Synodale hiërarchie werden afgezet.

Vijf en twintig jaar nadat een prachtig ge- denksboek van de Doleantie verscheen, „De Reformatie van '86”, waarin Prof. Dijk schreef over „Het kerkbegrip der Doleantie”. Het is speciaal dat „kerkbegrip” — ik laat de vraag of een dergelijk thema als zodanig juist is terzijde — waaromtrent zich de misère waarover Prof. Dijk thans klaagt zich concentreert. Dat kerkbegrip wordt in zijn kerken aangevochten, dubieus gesteld, ver- worpen.

Met Dr Dijk klagen ook wij daarover. Maar daarbij ook en vooral over het feit, dat hij in de dertiger jaren niet krachtig en duide- lijk de strijd van hen heeft medegestreden die de gave Gods welke God ten aanzien van de kerk in de Doleantie had geschonken wilden bewaren. Zij zagen duidelijk de ellen- de aankomen die er nu is. Helaas Dr Dijk heeft meegeholpen ze uit de kerk weg te drijven. Niet beseffend dat hij op die manier meewerkte aan de komst van de ramp die nu zijn levensavond versombert.

### Kant noch wal (2)

In de Kerkbode van de Geref. Kerken in Noord-Holland schreef Ds Meester een ver- volg op het eerste stukje dat hij onder bo- venstaande titel schreef. We namen het eerste over. Hier volgt het tweede.

In de Kerkbode van 28 oktober plaatsten wij een stukje onder bovenstaand opschrift. Het stukje hield zich bezig met geschrijf in de perio- diek „De Wachter”, geschrijf dat steunde op een uitlating van ds Van Raalte in een kerkbode en op een Kamper krant, betreffende hetgeen prof. dr Van de Fliert gezegd zou hebben inzake Genesis 1, in de laatstgehouden predikantenvergade- ring te Kampen.

Ik schreef in genoemd stukje **uitsluitend** over het **ethisch niveau** waarop deze zaak geschreven werd, en protesteerde daar krachtig tegen; ik noemde het schandalig op deze manier met el- kaar om te gaan. Zéér krachtige reformatie van de omgang is nodig. De broeders kennen, naar ik aanneem, het negende gebod en deszelfs uitleg- ging in de Catechismus. Wonderlijk dat men omtrent de **uitleg** van een Schriftgedeelte schrij- vende (Genesis 1) met een ander Schriftgedeelte (9e gebod) tegelijk zó publiekelijk overhoop kan liggen zonder het zelf te merken. Wat is een mens een wonderlijk wezen en hoe uiterst ge- brekkelig.

Over de **zaak** waarover prof. Van de Fliert sprak, namelijk de resultaten van de geologie en Genesis 1, schreef ik niet. Ik deed dat bewust niet. Wijl ik van mening ben dat men op het niveau van **verdachtmaking** 1) niet over **zaken** met elkaar kan spreken.

Overigens willen sommige lezers wel iets over de zaak lezen. In „Contact” van 18 november schreef collega R. H. Bremmer een uitvoerig arti- kel over deze affaire. Voor onze lezers knippen we daaruit het volgende waarin enkele opmer- kingen worden gemaakt over de **zaak** van de uitleg van Genesis 1 en de resultaten van de geologie.

Dr Bremmer schreef:

K. Schilder heeft destijds fel gestreden tegen het verlenen aan de theologie van de positie van „regina scientiarum”. 2) Zij is slechts een wetenschap naast de andere wetenschappen, die alle beoefend willen worden in band aan het Woord Gods. En heeft de geoloog die taak niet? En heeft hij niet het recht de moeilijkheden, waarin hij komt als z.i. de resultaten van serieuze wetenschappelijk onderzoek in strijd komen met een traditio- nele exegese van de Schrift met theologen te bespreken? Heeft de Schriftgelovige de resul- taten van het natuuronderzoek te vreezen? Herman Bavinck schreef reeds: „Van de **feiten**, door geologie en palaeontologie (de wetenschap van de fossielen) aan het licht gebracht, heeft de Schrift en de theologie dan ook niets te vreezen (G.D. 2, blz. 528)”. Moe- ten wij onze broeders, die zich met deze wet- schappen bezighouden, niet rustig aan het werk laten?

In de tweede plaats: coll. v. Raalte heeft nog niet genoeg aan de uitspraken van Assen, die Genesis 2 en 3 betroffen. Hij wil ze ook bindend verklaren ten aanzien van Gen. 1. Ook hier zou het spreken van de Schrift „in eigenlijken of letterlijken zin” zijn op te vatten. Heeft coll. v. R. wel eens een ogen- blik nagedacht in welke moeilijkheden hij daarmede komt? Laat ik één voorbeeld no- men: de kwestie van de „dagen” in Genesis 1. Dacht hij, dat hij die moeilijkheid heeft op- gelost door het woord „dag” in eigenlijke of of letterlijke zin te nemen? Daar dachten de gereformeerden van de vorige generatie reeds geheel verschillend over.

Om Bavinck maar weer als voorbeeld te nemen. Welke moeilijkheden zich hier voordoen blijkt reeds uit de verschillende opvattingen, welke deze geleerde over die „dagen” in de loop van zijn leven had. In de eerste druk van zijn Dogmatiek achtte hij het niet „a priori onmogelijk, dat ook de dagen in Gen. 1 als tijdperken zijn op te vatten (G.D. 1, II, blz. 497)”. In de tweede druk sprak hij echter van de eerste drie dagen als „ongewone, kosmische dagen” en achtte hij het niet onmogelijk, „dat ook het tweede drietal dagen nog in dit ongewoon karakter heeft gedeeld (G.D. 2, II, blz. 533)”. In „Magnalia Dei” oordeelde hij, dat de Schrift gegevens bevat, die „ons verplichten aan andere dan onze gewone, door de draaiing der aarde bewerkte, dagen te denken (blz. 154, 2e druk)”. K. Schilder maakte in zijn „Een hoornstoot tegen Assen?” hierover ook belangrijke opmerkingen. Hij wees er op, dat de „grootte slinger, die in de wereldklok haar uren voor de Aarde afmeet, eerst op den vierden dag is in beweging gezet voor de aarde. Hiermee houdt alle zekerheid omtrent de dag- en uur maat der scheppings-„dagen” op (blz. 43/44)”. En verder koos Schilder geen positie in het geding of de dagen werkelijk dagen zijn of tijdperken. Hij achtte beide meningen legitiem binnen de geref. theologie. En later in „Wat is de hemel?” spreekt hijzelf van „katastrofale dagen” in onderscheid van onze dagen (blz. 299). De zaken liggen hier niet zo simpel als coll. v. R. meent en ze zijn in Genesis 1 niet af te doen met een verwijzing naar de „letterlijke of eigenlijke zin” van de Schrift. Ik dacht trouwens, dat wij het als gereformeerden daar lang vóór de Vrijmaking reeds over eens waren.

Tot zover voor ditmaal.

1) Ook het Ger. Gezinsblad deed daaraan, he-laas, meteen mee in een artikel van Z.

2) „koningin der wetenschappen”.

In de dagen van „Assen” wisten we heel scherp dat er verschil was tussen de **aanvang** der wereld en het daarna komende **bestaan** der wereld. En tussen Gods **scheppende daad** die o.a. de tijd formeert maar zelf de tijd te boven gaat en het door God onderhouden, **geschapene** dat dan in de tijd bestaat. En we wisten ook heel goed dat er dus ook verschil is in exegese tussen de mededeling Gods omtrent dat **ontstaan** der wereld en zijn mededelingen omtrent **de tot bestaan gekomen wereld**. En nog veel meer. Maar het schijnt dat men heel veel dat in die dagen en ook in de dertiger jaren helder werd gezien weer vergeten is. Of heeft men het nooit gezien? Dat kan ook.

#### Ambon en nog wat

Op een onlangs gehouden vergadering van de bekende vereniging „Door De Eeuwen Trouw” heeft o.a. ook dr J. Meulink gesproken. De titel van zijn rede was: Politiek is een zaak des geloofs. Hier volgt, overgenomen uit „De Stem van Ambon”, een verslag daarvan.

„Met betrekking tot Ambon schijnt ons verantwoordelijkheidsbesef wel minimaal te zijn. Wanneer men de onverschillige houding van velen ziet tegenover de onloochenbare, bij tractaat vastgelegde en door Nederland gegarandeerde rechten van Ambon, dan komt weleens de pijnlijke twijfel boven, ook ten aanzien van andere problemen.

Zal er, als het er op aankomt met betrekking tot Nederl. Nieuw-Guinea dan wel verantwoordelijkheidsgevoel aanwezig zijn?

Het maakt een vreemde indruk dat men zo hoog opgeeft over het zelfbeschikkingsrecht van Nieuw-Guinea en men tegelijkertijd zo apert onverschillig staat tegenover het recht voor de Zuid-Molukken.

#### Recht op zelfbeschikking

Wanneer er een volk is, dat rechtvaardig en rechtmatig een beroep op het recht van zelfbeschikking kan doen, is het wel Ambon.

Ik zeg dat met volle overtuiging, hoewel ik niet behoor tot hen die nu zo graag overal dat recht van zelfbeschikking bijhalen. Het recht van zelfbeschikking, zo schreef prof. V. d. Molen, wordt nogal eens gebruikt als speelbal om een anti-westers spel te spelen. En dat is helaas maar al te waar.

#### Nog mogelijkheden?

En nu na elf jaar is de situatie wat de erkenning van Ambon betreft veel moeilijker geworden.

De beste tijd om te handelen heeft men voorbij laten gaan. De verhouding van Nederland tot Indonesië in verband met Nieuw-Guinea heeft het Nederlandse optreden ten gunste van Ambon moeilijker gemaakt.

Wanneer men nu het opportunisme tot richtsnoer neemt, kan er nu helemaal niets meer gebeuren.

Daar wordt nogal eens gezegd dat politiek de kunst van het mogelijke is. Ik geloof dat dit een bijzonder ongelukkig gezegde is. Wanneer politiek de kunst van het mogelijke is dan kan ik er in komen dat men zegt: zouden de Zuid-Moluk-

kers er maar niet veel beter aan doen de ongelijke strijd op te geven?

Nederland kan op het ogenblik op internationaal terrein maar weinig doen. Militair is Soekarno, dank zij Russische en Amerikaanse hulp, sterker dan ooit.

Wanneer u het politiek zo bekijkt zou ik er aan willen toevoegen: is het wel verstandig dat wij opkomen voor de rechten van de Papoea's om te zijner tijd zelf uit te maken waar men staan zal?

En gebiedt de realiteitszin ons dan nog niet een stap verder te gaan?

Zouden wij dan ook niet beter doen ons hoofd te buigen voor Sovjet Rusland? Een oorlog wordt toch op zijn best een catastrofe voor beide partijen.

Voor een dergelijk defaitisme, ook ten aanzien van de zaak van Ambon wilde ik toch ten sterkste waarschuwen. In de politiek is het trouwens zo, dat ten slotte alles mogelijk is, daar de politieke situatie elk ogenblik kan veranderen.

Wat ons dan nog te doen staat? Allereerst wil ik noemen, dat wij het verantwoordelijkheidsbesef voor de rechtvaardige zaak van Ambon in ons land hebben te verlevendigen.

Steeds weer het Nederlandse volk en ook de Regering duidelijk maken dat Nederland een morele en juridische plicht heeft de Republiek der Zuid-Molukken te steunen waar dit maar mogelijk is.

**Ook aan de vertegenwoordigers van de R.M.S. hier te lande moet meer mogelijkheid geboden worden hun zaken te behartigen en hun idealen na te streven.**

**Is het niet treurig, dat zij elke keer gedwongen zijn via volksvertegenwoordigers te trachten hun verzoeken ingewilligd te krijgen?**

**Wanneer de regering haar politiek eens duidelijk in deze richting bewoog, dan zou dat voor Nederland zelf winst op kunnen leveren.**

Recht doen aan Ambon, dat zal niet slechts Ambon, maar ook Nederland ten zegen zijn.

Politiek is ten slotte een zaak van geloof. En dat geloof is de weg, die de zaak der Ambonezen moet schragen.

Ik hoop dat Ambonezen en Nederlanders door dat geloof deze rechtvaardige strijd zullen voortzetten. Dan zal het waarachtig wel gaan.

Dit is een goed, sterkend woord.

In verband met Ambon.

En ook nog om wat anders.

Namelijk omdat Dr Meulink hier twee opvattingen omtrent de politiek scherp tegenover elkaar stelt waartussen gekozen moet worden. En ten aanzien waarvan hij de goede keus doet. Ik bedoel de twee opvattingen: „Politiek is de kunst van het mogelijke” en „Politiek is een zaak van het geloof”.

De in deze twee zinnen geformuleerde beginselen typeren een diepgaand principiële verschil tussen twee houdingen ten aanzien van de politiek.

Toen de Prins van Oranje tegenover de wankelenden, die de strijd tegen Spanje hopeloos achtten, uitsprak dat men niet behoeft te hopen om een zaak aan te pakken noch te slagen om te blijven volharden. En dat hij een verbond had gesloten met de Potentaat aller potentaten, leefde hij uit het beginsel dat politiek een zaak is van het geloof.

Toen Stadhouder Willem III in antwoord op de verzekering, dat de republiek der Verenigde Nederlanden de strijd tegen Frankrijk, Engeland enz. nooit kon volhouden maar zou ondergaan antwoordde: Er is één middel om de ondergang van het Vaderland niet te beleven; namelijk door te sneuvelen in de laatste schans, was dat het beleven van het beginsel dat politiek een zaak is des geloofs.

Toen Groen van Prinsterer in 1871 op zeventigjarige leeftijd radicaal brak met al zijn halfslachtige conservatieve vrienden en met slechts drie echte antirevolutionaire medestanders de stembusstrijd inging was dat een beleven van het beginsel, dat politiek een geloofszaak is.

Toen Colijn in 1940 schreef „Het alles dominerende feit is dan, dat, tenzij er werkelijke wonderen gebeuren, het vasteland van Europa in de toekomst geleid zal worden door Duitsland”, was dat een uitspraak die past in het kader van een politiek die de kunst is van het mogelijke. Maar toen Gerbrandy Hitler als „des duivels instrument” zag en diens helpers als „satansgebreed” die men bestrijden moest „tot het bloed” was dat bij hem de konkretisering van een politiek die zaak is van het geloof.

Groen van Prinsterer heeft het diepgaande verschil tussen deze tweeërlei politiek eens prachtig geformuleerd — op een wijze zoals hij dat alleen kon. Hij zag de politiek als de kunst van het mogelijke belichaamd in zijn grote opponent Thorbecke, terwijl hij zelf heel zijn leven had geworsteld om een politiek te bedrijven die zaak was des geloofs. „Thorbecke — zo schreef Groen 15 mei 1872 — geeft, sedert meer dan dertig jaar, als hoofd van de Regering of van de Oppositie, in Nederland den toon. In harmonie met den grondtoon der Eeuw. Zijn leus was:

**Het kan niet anders. De mijne: Ik mag niet anders”.**

We zijn Dr Meulink dankbaar voor zijn woord. En niet alleen voor dit.

Ook voor zijn principiële verzet tegen de nieuwe wet op „het Verhaal” die een aantasting is van de schriftuurlijke norm ten aanzien van de zorg der kinderen voor hun behoeftige ouders.

En we vergeten evenmin de voortreffelijke rede welke Dr Meulink bij de behandeling van de jongste wet inzake de kinderbescherming in de Tweede Kamer hield. En we zijn met hem dankbaar, dat aan al zijn wensen door minister en kamer werd gehoor gegeven. Dit alles was politiek die een zaak is van het geloof. Of, anders gezegd, christelijke politiek.

C. V.

## KERKNIEUWS

### CORRESPONDENTIE

over „de procedure cand. J. C. Janse in het jaar 1944”

Op de mei-vergadering van de Classis Klundert der Gereformeerde kerken (syn. verb.) werd dit jaar een rapport uitgebracht, dat nadere overwegingen en conclusies bedoelde te geven over de procedure, die in 1944 leidde tot mijn wering van de kansel als candidaat in de theologie. De afgevaardigden van de Geref. Kerk te Zutphen (syn. verb.), die mij van dit rapport een afschrift kwamen overhandigen, verzochten mij een antwoord voor genoemde classis op te stellen.

Deze **correspondentie** bevat uit de aard der zaak een aantal historische gegevens. Deze werden niet eerder gepubliceerd. Ik had tot zulk een publikatie tevoren geen dringende reden.

Nu echter de classis Klundert deze zaak opnieuw aan de orde stelde en er bekendheid aan gaf, leek mij openbaar-making van een en ander niet overbodig.

Hieronder volgt eerst het desbetreffende rapport en daarna mijn uitvoerig gedocumenteerd antwoord.

Zutphen.

J. C. Janse, v.d.m.

Rapport van de classis Klundert (afschrift)

De classis Klundert, in vergadering bijeen: overwegende ten aanzien van de dogmatische zijde van de procedure Cand. J. C. Janse in het jaar 1944:

- dat aan cand. J. C. Janse in 1944 is gevraagd om instemming te betuigen met de 3 Formulieren van Enigheid, de syn. besluiten van Assen 1926 en voorts met de leeruitspraken van 1942;
- dat cand. J. C. Janse daarbij blijk gaf geen instemming te willen betuigen met de leeruitspraken van 1942, speciaal ten aanzien van de zinsnede „houden voor wedergeboren, tot dat het tegendeel blijkt”;
- dat binnen het verband der Gereformeerde Kerken in Nederland na de synodebeslissing van 1959 men alleen gebonden wordt aan de leer der kerk ten aanzien van genadeverbond en doop, zoals deze is weergegeven in de 3 Formulieren van Enigheid;
- dat de in 1944 gestelde vragen thans niet meer gesteld zouden worden na de synodale beslissing van 1959;

concludeert:

dat er bij de huidige stand van zaken geen dogmatische verhindering behoeft te zijn voor Ds J. C. Janse, predikant der Gereformeerde Kerk onderh. Art. 31 K.O. te Zutphen, om predikant te zijn binnen het verband der Gereformeerde Kerken in Nederland.

De classis voorts overwegende ten aanzien van het kerkrechtelijk verloop der procedure:

- dat aan cand. J. C. Janse indertijd gevraagd is met zijn bezwaren in de kerkelijke weg te blijven;
- dat cand. J. C. Janse echter niet voldaan heeft aan het verzoek om over zijn bezwaren te zwijgen, evenmin de weg van het gravamen is opgegaan, maar zich indertijd onttrok aan het verband der Gereformeerde Kerken in Nederland;

constateert:

dat in de zomer van 1944 aan cand. J. C. Janse preekconsent is geweigerd vanwege zijn onkerkelijke houding, zoals deze tot uiting kwam bij de samenspreking van deputaten voor zwaarigheden (aangewezen door de Generale Synode) met cand. Janse, waarbij tevens afgevaardigden der classis Klundert tegenwoordig waren.

De classis Klundert besluit dit rapport ter kennis te brengen van de Raad der Gereformeerde Kerk van Zutphen, naar aanleiding van een schriftelijk verzoek, dat bij de classis binnenkwam van br J. J. van Manen, Wilhelminalaan 50 te Zutphen, om nadere informatie ten aanzien van de procedure inzake cand. J. C. Janse in 1944; en om de Raad der Gereformeerde Kerk van Zutphen zelf te vragen om nadere inlichtingen ten aanzien van de huidige kerkelijke houding van Ds J. C. Janse, momenteel predikant der Gereformeerde Kerk onderh. Art. 31 K.O. te Zutphen, ten aanzien van het toenmalige conflict.

Willemstad, 3 mei 1961.